Dm.NO 615
ALPASLAN ÇOCUK KÜTÜPHANESİ T.NO 390

YURTTAŞLIK BİLGİSİ

ORTAOKUL : III

YAZANLAR:

SELMAN ERDEM **İSMET KONUK**

153 Selman

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla ortaokulların üçüncü sınıfına DERS KİTABI olarak kabul edilmiştir.

ATLAS YAYINEVİ

NURUOSMANİYE CADDESİ — ISTANBUL

DEMOKRASİ

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Demokrasi Nedir?
2 — Demokrasi Şekilleri.
3 — Demokrasinin Tarihçesi.
4 — Bugünkü Demokrasi Anlayışı.
5 — Demokrasinin İlkeleri.
6 — Demokrasinin Üstünlüğü.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Demokrasi, demokratik, egemenlik, hürriyet, parlamento, mezhep, zümre, imtiyaz, rejim, referandum sözcüklerinin karşılıklarını, kitabınızın sonundaki «Sözlük»ten ve başka sözlüklerden faydalanarak öğreniniz.
2 — Size göre, bugünkü demokrasi nasıl anlaşılmalıdır? Demokrasinin ilkeleri nelerdir? Demokrasinin üstünlüğü neden doğmaktadır?

1 — Demokrasi Nedir?

Demokrasi, Yunanca, halk anlamına gelen «Demos» ile, kuvvet, iktidar demek olan «Cratos» sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. «Halk Hükümeti» karşılığı olarak kullanılmıştır.

Devlet halinde örgütlenen her toplumda insanlar, idare edenler ve edilenler diye iki kısma ayrılmıştır. Acaba, idare edenler, idare etme yetkisini nereden almakta ve kimlere dayanmaktadırlar? Başka bir deyişle, emretme gücünün kaynağı nedir? Devlet şekilleri bu soruların şu ya da bu şeklinde cevaplandırılmasından doğmuştur.

Bir toplumda, idare, bir azınlığa değil de, toplumun çoğunluğuna dayanıyorsa ve genel yararı, yani tüm vatandaşların iyiliğini gerçekleştirmeye çalışıyorsa, o toplumdaki idare şekli demokratiktir. Bunun tersine, hükümet, toplumdaki bir azınlığa dayanıyorsa, öncelik ve özellikle bu azınlığın çıkarlarını koruyorsa, o toplumdaki idare şekli demokratik değildir.

Demek oluyor ki, demokrasinin olması için en azından iki şartın yerine getirilmesi gerekmektedir:

1 — İdare edenler, halk tarafından işbaşına getirilmiş olmalıdırlar.
2 — İdare edenler, halk yararına çalışmalıdırlar.

Buna göre, demokrasiyi şu şekillerde tanımlayabiliriz:

Demokrasi halk tarafından seçilmiş olanların halk için hükümet etmeleridir.

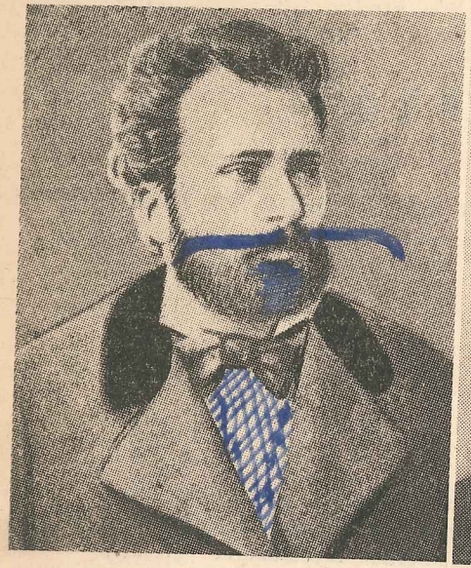

Vatan, millet ve demokrasi yolunda çalışan büyüklerimizden
Namık Kemal — Mithat Paşa

Demokrasi, hürriyet ve eşitliği gerçekleştirmek amacıyle, vatandaşların doğrudan doğruya ya da seçtikleri temsilciler aracılığı ile devlet idaresine katılmalarını sağlayan siyasî bir rejimdir.

2 — Demokrasi Şekilleri:

Yukarıdaki ikinci tanım, demokrasinin ya **doğrudan doğruya**, ya da **temsilî hükümet** şeklinde olabileceğini göstermektedir.

Doğrudan doğruya demokrasilerde, siyasî haklara sahip olanların tümünün, kanun yapmak, savaşa ya da barışa karar vermek gibi yetkileri vardır. Başka bir deyişle, halk egemenlik hakkını doğrudan doğruya, kendisi kullanmaktadır.

Halkın devlet idaresine doğrudan doğruya katılması güzel bir şeydir. Ancak, zamanımızda devletlerin nüfusları çok artmıştır. Milyonlarca insanı bir yerde toplayıp memleket sorunları görüşülemez. Bu sistem tarihte, ancak kalabalık olmayan toplumlarda uygulanabilmiştir. Bugün, bu sistemi uygulayabilenler çok azdır.

Günümüz toplumlarında ise halkın devlet idaresine katılması için başka bir yol bulunmuştur. Buna **temsilî sistem** denir. Bu sistemde, toplumu, halk tarafından seçilen temsilciler idare eder.

Görülüyor ki, zamanımız demokrasilerinde halk kendi kendini idare etmemektedir. Toplumu idare edenler, halkın seçtiği az sayıda kişilerdir.

Temsilî sistem, genel olarak, iki şekilde uygulanmaktadır:

1 — İdare yetkisinin dağıtımı sistemi,

2 — Parlamenter sistem.

Birinci sistemde, idare etme yetkisi birden çok organ arasında dağıtılmıştır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinde durum böyledir. Kanunları yapma yetkisi halkın seçtiği meclislere bırakılmıştır. Kanunları uygulama yetkisi ise, halkın doğrudan doğruya seçtiği Başkan'a aittir.

İkinci sistemi uygulayan devletlerde ise, devlet başkanlığı ile hükümet başkanlığı birbirinden ayrılmıştır. Parlamenter sistemde devlet başkanlarının yetki ve sorumlulukları yok gibidir; buna karşılık şerefli bir mevkileri vardır; devleti temsil ederler.

Şüphesiz, halk, devlet idaresine ne kadar çok katılırsa, demokrasi ülküsüne o kadar çok yaklaşılmış olur. Bundan ötürü, bazı ülkelerde önemli yurt sorunları söz konusu olan hallerde yetkili organların kararı ile yetinilmez; sorunun çözümü için doğrudan doğruya halkın oyuna baş vurlur. Buna **referandum** denir. Anayasamızın, Kurucu Meclisçe kabulünden sonra 9 temmuz 1961'de halk oyuna sunulması bunun güzel bir örneğidir.

3 — Demokrasinin Tarihçesi:

Gerçek anlamı ile demokrasi, yakınçağın eseridir. İlk ya da ortaçağlarda, demokrasinin kendisi değil sadece adı vardı. Çünkü, bu çağ demokrasilerinde, halkın çok küçük bir kısmı seçme hakkına sahipti. Seçilerek devleti idare edenler ise daima bir azınlığı temsil etmişler ve bağlı oldukları sınıfın çıkarlarını korumuşlardır.

Örneğin, M.Ö. VI. yüzyılda Atina'da 450 000'i aşkın insan yaşardı. Bunların yaklaşık olarak 40 000'i hürdü. Atina sitesini idare edenler bu 40 000'in arasından seçilenlerdi. Geriye kalan 400 000'den çok insan ise siyasî haklardan yoksundu. Özellikle 300 000'i aşkın insanın hiç bir hakkı yoktu. Bunlar «köle» ler sınıfını meydana getirirlerdi.

İlkçağın en büyük filozoflarından biri olan **Aristo**'ya göre, köleler, kendilerinden vaz geçemeyeceğimiz «alet» lerdir. Tarımla ilgili bir kitabın yazarı olan Varron (M.Ö. I. yüzyıl) da aletleri: 1 — Sessiz aletler (arabalar), 2 — Söz söyleyemeyen sesli aletler (hayvanlar), 3 — Konuşma gücü olan aletler (köleler) diye üçe ayırmıştı.

Atina'da, sınıflar arasındaki bu büyük farklar, kanlı çarpışmalara sebep oluyordu. Bunları önlemek amacıyle **Solon, Klistenes, Perikles** gibi ünlü idareciler toplumsal yapıyı yeni esaslara göre düzenlemek istediler; bazı ileri adımlar da attılar. Ancak, bütün bu çabalar, sınıflararası korkunç farkı ortadan kaldıramadı.

Eski Roma'da da durum Atina'dakinden farklı değildi. Roma tarihi, bir bakıma, hak ve olanaklara sahip olan Patricilerle medenî ve siyasî haklardan yoksun olan Pleplerin çatışmaları tarihidir.

Ortaçağda da demokrasi ile ilgili hızlı atılımlar (hamleler) görülmez. Sadece XIII. yüzyılda İngiltere'deki bir olay gelecekteki insanların tutumlarını büyük ölçüde etkiler. Bu olay **«Büyük Ferman»**, diğer adıyle

«**Magna Carta Libertatum**»un ilânıdır. Bununla Kral'ın yanında, halktan bir kısım insanın seçtiği bir «Meclis»in bulunması sağlanıyor ve Meclis'in kararı olmadan vergi alınmaması kararlaştırılıyordu. Bu Meclis'le, kralın yetkileri önemli bir şekilde kısılmış oluyordu.

Yeniçağ'da ise, ekonomik ve sosyal alanlarda hızlı değişmeler oldu. Bu değişmeler, devlet idaresini de etkiledi. Bazı ülkelerde krallıklar yıkıldı; yerlerini halk idareleri aldı.

İngiltere'de XVIII. yüzyılın başlangıcında, halkın devlet idaresine katılma hakkını elde etmesinden **Parlamento** kurumu doğdu.

Amerika'da, İngilizlere karşı yapılan bağımsızlık savaşı (Amerikan İstiklâl Beyannamesi 1776) nın ilânına ve halka dayalı bir idarenin kurulmasına sebep oldu.

Fransa'da, Fransa İhtilâli (1789) Monarşi idaresine son verdi. Yayınlanan **İnsan Hakları Beyannamesi** ile tüm insanların hür doğup hür yaşayacağı, herkesin eşit haklara sahip olacağı, hürriyetin insanların tabiî haklarından olduğu bütün dünyaya ilân edildi.

Böylece, insanlık, demokrasi ile idare edilmeyi bir ülkü haline getirdi.

4 — Bugünün Demokrasi Anlayışı:

Bugünkü demokrasiyi doğuran etmenler vardır:

Bugün halkın tümü çeşitli yollarla devlet idaresine katılmaktadır. Demokrasiye, halk idaresi denmesinin nedeni de budur. Demokrasilerde idare edenler, yetkilerini halktan alırlar ve halk için çalışırlar.

Ancak, demokrasinin doğup gelişmesi ve toplumlarca benimsenmesi hiç de kolay olmamıştır. Çünkü toplumu idare eden sınıflar, çeşitli yollarla elde ettikleri hakları hiç bir yerde kendiliklerinden bırakmak istememişlerdir.

Demokrasi birtakım şartların sonunda ortaya çıkmıştır. Demokrasinin doğup gelişmesinde özellikle üç etmenin rolü büyük olmuştur. Bunlar:

1 — Ekonomik gelişmeler,
2 — Toplum yapısında gelişmeler,
3 — Fikir akımlarıdır.

Şimdi bunları birer birer inceleyelim:

1 — **Ekonomik Gelişmeler:** Özellikle buhar makinesinin ve trenin icadı insanlık tarihinde yeni bir dönemin başlamasına yol açtı. Böylece, toplumların hayatında, birinci derecede rol oynayan tarım, yerini endüstri ve ticarete bıraktı. Bu durum, tarıma dayalı derebeylik düzeninin de yıkılmasına sebep oldu. Ekonomik ve siyasî kudret, endüstri ve ticaretle uğraşan sınıfın eline geçti. Asiller ve din adamları güçlerini yitirdiler. Bunun üzerine sınıf ayrıcalıkları kaldırıldı; herkese, kanun önünde eşitlik sağlandı.

2 — **Toplum Yapısında Gelişmeler:** Nüfusun çoğalması, yoğunluğun artması, büyük şehirlerin meydana çıkması da demokrasinin gelişmesine yardım etti. Özellikle, eşitçi düşüncelerin doğmasında büyük şehirlerin önemli rolü oldu. Yolların ve taşıtların gelişmesi de gelenekçi ve tutucu düşüncelerin çözülmesine sebep oldu. Böylece, eski düzen sarsıldı. Bu düzenin idare şekli olan Monarşi de, hemen her yerde yerini halk idaresine bıraktı.

3 — **Fikir Akımları:** Toplumları sadece ekonomik ve toplum yapısındaki değişmeler etkilememektedir. Düşüncelerin de toplumlar üzerindeki etkisi büyük olmaktadır. Örneğin, düşünürlerin haksızlıkları eleştirmeleri; daha insancıl bir düzenin kurulmasını istemeleri, halkın devlet için değil, devletin halk için olduğunu savunmaları da demokrasinin gelişmesine güyük ölçüde yardım etmiştir.

İnsanlık tarihi de bize, ekonomik ve toplum yapısındaki gelişmelerin olduğu, düşünce akımlarının bulunduğu toplumlarda demokratik hareketlerin güçlü olduğunu göstermektedir. Gerçekten de, ilk demokrasiler, ilkönce gelişen toplumlarda görülmüştür.

5 — Demokrasinin İlkeleri:

Demokrasi birtakım ilkelere dayanır. Bu ilkelerin bulunmadığı bir yerde demokrasi de yoktur. Demokrasi ilkelerinin en önemlileri şunlardır:

1 — Millet egemenliği,
2 — Siyasî partiler,
3 — Seçim,
4 — Parlamento,
5 — Eşitlik ve hürriyet.

Şimdi bu ilkeleri ayrı ayrı inceleyelim:

Millet Egemenliği: Demokrasilerde egemenlik milletindir; başka deyişle, demokrasilerde iktidarı millet tayin eder. İdare edenler, kuvvet ya da veraset yollarıyle işbaşına geçmezler. Halkın istediği sürece idare ederler; gene onun isteği ile, idare olunanlar arasına karışırlar.

Bu ilke Anayasa'mızın 4. maddesinde açıkca belirtilmiştir: «**Egemenlik, kayıtsız şartsız Türk Milletinindir.** Millet, egemenliğini, Anayasa'nın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiç bir suretle belli bir kişiye, zümre veya sınıfa bırakılamaz. Hiç bir kimse veya organ, kaynağını Anayasa'dan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz».

Siyasî Partiler: Bugünkü demokrasi anlayışında siyasî partilere büyük önem verilmektedir; siyasî partiler olmazsa demokrasinin olamayacağı bile iddia edilmektedir. Bu anlayışla, Anayasa'mızın 56. maddesinde «Siyasî Partiler, ister iktidarda, ister muhalefette olsunlar, demokratik siyasî hayatın vaz geçilemez unsurlarıdır» hükmü yer almıştır.

Siyasî partiler, görüşleri ve çıkarları birbirine uygun olan insanların bir araya gelip örgütlenmelerinden doğarlar. Böylece, farklı görüş ve çıkarları olan insanlar, farklı partileri meydana getirirler.

Siyasî partiyi şu şekilde tanımlayabiliriz:

Siyasî parti, toplum ve devlet düzeni ile ilgili görüşlerini halka beğendirerek ve çoğunluğun oylarını sağlayarak iktidara geçmek isteyen insanların meydana getirdiği bir topluluktur.

Memleketimizde partilerin nasıl kurulacakları, ne yolda çalışacakları **«Siyasî Partiler Kanunu»**nda belirtilmiştir. Bu kanunla konulan başlıca esaslar şunlardır:

1 — Siyasî partiler önceden izin almadan kurulur ve serbestçe çalışırlar.

2 — Siyasî partileri, ancak Anayasa Mahkemesi kapatabilir.

3 — Her siyasî partinin bir programı ve tüzüğü bulunur. Siyasî partiler, programlarında temel görüşlerini, memleketi hangi esaslara göre idare edeceklerini açıklarlar. Partilerin yönetim, kongre, üye kaydı gibi idare işleri ise tüzükte belirtilir.

Yurdumuzda kurulan bütün siyasî partiler:

1 — İnsan hak ve hürriyetlerine,

2 — Demokratik ve layik Cumhuriyet ilkelerine,

3 — Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olduğu hükmüne uymak zorundadırlar. Bu ilkelere aykırı hareket eden siyasî partiler temelli kapatılır.

Anayasa'mız, vatandaşa her partiye girme ve çıkma hakkını tanımıştır. Ergen olan her yurttaş istediği partiye üye olabilir. Böylece, yasama ve yürütme organlarında kendi görüş ve çıkarlarını benimseyenlerin söz sahibi olmasına çalışabilir. Ancak, hiç kimse aynı zamanda birden çok partiye üye olamaz.

Devlet memurları, subaylar, lise veya dengi veya daha alt basamaktaki öğrenim kurumlarında öğrenci olanlar siyasî partilere üye olamazlar. Üniversite öğretim üyeleri ve öğretim üyeleri yardımcıları bu yasaklamanın dışındadır.

Memleketimizde çok partili sisteme 1945 yılında girilmiştir. Bugün Büyük Millet Meclisinde temsilcileri olan siyasî partiler şunlardır: **Adalet Partisi** (AP), **Cumhuriyet Halk Partisi** (CHP), **Millet Partisi** (MP), **Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi** (CKMP), **Türkiye İşçi Partisi** (TİP), **Yeni Türkiye Partisi** (YTP), **Birlik Partisi** (BP), **Güven Partisi** (GP).

Seçim: Demokrasilerde, idare edenler, idare etme yetkisini, seçim yolu ile elde ederler. Serbest ve dürüst seçim, bir iktidarın demokratik oluşunun ilk şartıdır. İleride, seçim konusunda daha çok duracağız.

Bir seçim mitingi

Parlamento: Demokrasi ile idare olunan devletlerde en önemli organlardan biri **Parlamento**'dur. Parlamento halkın seçtiği temsilcilerden kurulur. Bu kurul bütün faaliyetlerinde halkın yararını göz önünde tutar.

Demokratik düzenin başarısı Parlamento'nun çalışmasıyle çok yakından ilgilidir. Düzenli ve verimli bir parlamento çalışması demokrasiye güveni artırır; tersi ise demokrasiyi işlemeyen bir sistem haline getirir.

Hürriyet ve Eşitlik: Demokrasinin dayandığı temel düşüncelerden biri de hürriyet ve eşitliktir.

Hürriyet:

Hürriyeti, kişi hürriyeti ve siyasî hürriyet diye ikiye ayırabiliriz.

Kişi Hürriyeti: İnsanın, maddî ve manevî gelişmesini sağlamak üzere, sahip olduğu hakları serbestçe kullanabilmesidir. Buna **medenî hürriyet** de denir.

Siyasî Hürriyet: Vatandaşın egemenlik hakkını kullanmasına, başka deyişle, devletin idaresine katılmasına denir. Vatandaş, çeşitli organlarda görev alacak olanları, örneğin, milletvekili ve senatörleri, seçmek yoluyle devlet idaresine katılır.

Eşitlik:

Bugünkü demokrasi anlayışında hürriyet ne kadar önemli ise eşitlik de en az onun kadar önemlidir. Çünkü, eşitliğin bulunmadığı yerde hürriyet de bulunmaz.

Eşitliği şu şekilde tanımlayabiliriz:

Eşitlik, herkesin kanun karşısında aynı haklara sahip olması ve kanunun herkese aynı şekilde uygulanmasıdır.

Demokratik rejimde sınıflararası farklar, ırk, din ve cinsiyet ayrılıkları yoktur. Vatandaşlar devlet idaresine katılmakta eşit tutulurlar.

Türk Vatandaşının Eşitliği:

Anayasa'mızda eşitlik anlayışı şu cümlelerle açıklanmıştır: «Herkes, dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiç bir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz».

Görülüyor ki, Anayasa'mız, aile ve sınıf ayrıcalıklarını kaldırmış, zengin - fakir, okumuş - cahil, Müslüman - Hıristiyan, kadın - erkek tüm vatandaşları kanun karşısında eşit saymıştır.

Türk vatandaşlarına eşitliğin sağlandığı alanlardan bazıları şunlardır:

1 — Şartları taşıyan her vatandaş seçme ve seçilme hakkına sahiptir.

2 — Herkes, mahkeme önünde eşittir; hiç kimseye özel işlem yapılmaz.

3 — Her yurttaş, geliri oranında vergi vermekle yükümlüdür.

4 — Her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir. Hizmete alınmada ödevin gerektirdiği niteliklerden başka hiç bir ayrım gözetilmez.

5 — 20 yaşını dolduran her Türk genci, askerlik görevini yapmakla yükümlüdür.

6 — Demokrasinin Üstünlüğü:

Her siyasî rejimin kendine özgü birtakım kusurları vardır. Demokrasi de kusursuz bir idare şekli değildir. Ama, yine de demokrasi öteki hükümet şekillerinden üstün tutulmaktadır.

Acaba, demokrasinin üstünlüğünü yaratan ve öteki rejimlerden daha çok beğenilmesini sağlayan nedenler nelerdir? Bunların başlıcaları şöylece özetlenebilir:

1 — Demokrasilerde, idare edecek olanları halk seçer. İdare ettikleri sürece de onları denetler. Bu durum idarecilerin kanunlara uygun olarak hareket etmelerini sağlar.

2 — Demokrasilerde, idare edenlerle idare edilenler, birbirlerine yaklaşırlar. İdareciler, idare edilenlerin ihtiyaç ve isteklerini anlamak için halkın arasına girerler. Başka bir söyleyişle, idareciler kamu oyunu her zaman göz önünde tutarlar.

3 — Demokrasilerde, idare edenleri işbaşından uzaklaştırmak halkın elindedir. Bu sistem, toplumu en iyi şekilde idare edecek olan partinin işbaşına gelmesini sağlar.

4 — Demokrasilerde, idare edenler halkın yararına çalışmak zorundadırlar. Bu yolda çalışmayanlar iktidarlarını kaybederler. Çünkü, halkı uzun süre aldatmak mümkün değildir.

5 — Demokrasilerde, kişi hak ve hürriyetlerinin bulunuşu, gizli siyasî akımların meydana gelmesine engel olur. Çünkü, bu sistemde herkes düşündüğünü açıkça söyler, gerektiğinde siyasî partiler örgütlenir. Bundan ötürü, gerçek demokrasilerde ayaklanmalar ve hükümet devirmeleri olmaz.

6 — Monarşi ve diktatörlükler kişi, oligarşiler ise zümre idareleridir.

Monarşi ve diktatörlüklerde başta bulunanlar kötü ise her şey kötüdür. Oligarşiler ise, her zaman bir azınlığa hizmet ederler.

Oysa, demokrasilerde, idare edenleri değiştirerek işleri düzeltmek ve idareyi halkın yararına çalışır hale getirmek her zaman kabildir.

Bu nedenlerden şu sonuca varabiliriz:

Demokrasi sadece, idare edenlerin serbest seçimle işbaşına gelmelerini sağlayan bir rejim değildir. Demokrasi, hürriyeti olduğu kadar eşitliği de gerçekleştirir; insanın başka bir insan tarafından sömürülmesini önler; herkese kaygusuz, korkusuz, rahat, mutlu bir yaşayış sağlar ve her insanın geleceğini güven içinde bulundurur. İşte, demokratik rejime üstünlük sağlayan bu nitelikleridir.

SORULAR

1 — Demokrasinin dayandığı temel şartlar nelerdir? Demokrasiyi nasıl tanımlayabilirsiniz?

2 — «Temsilî sistem» niçin gerekli olmuştur? Genel olarak kaç şekilde uygulandığını, örneklerle açıklayınız.

3 — *Referandum* ne zaman uygulanır?

4 — İlk ya da Ortaçağlarda, niçin demokrasinin kendisi değil, sadece adının var olduğunu örneklerle açıklayınız.

5 — Bugünkü demokrasinin doğup gelişmesi niçin kolay olmamıştır?

6 — Bugünkü demokrasiyi doğuran etmenler nelerdir?

7 — Siyasî partiyi tanımlayınız. Siyasî Partiler Kanununun başlıca esasları nelerdir?

8 — Kişi hürriyeti ve siyasî hürriyet ne demektir?

9 — Eşitliği tanımlayınız. Türk vatandaşlarının eşitliği Anayasa'mızda nasıl belirtilmiştir?

10 — Demokrasinin üstünlüğünü açıklayınız.

11 — Türk demokrasisinin kuruluşunu açıklayınız.

CUMHURİYETİMİZ

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

Cumhuriyetimizin Kuruluşuna Toplu Bakış.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Cumhuriyet idaresinin üstünlükleri nelerdir?
2 — Türk milletinin, Atatürk'ün önderliğiyle Cumhuriyet idaresini kurmasının sağladığı faydaları belirtiniz.
3 — 19 mayıs 1919 tarihi; 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı; Atatürk'ün «Ey Türk Gençliği» diye başlayan sözleri arasındaki ilişkileri, Cumhuriyet idaremiz açısından belirtiniz.

Türkiye Cumhuriyeti:

Türk milleti, monarşi ile idare edilmekten kurtulmak ve demokratik bir idareyi kurmak için çetin savaşlar yapmıştır. Bu savaşların geçmişi **1839 Tanzimat Fermanı**'na kadar götürülebilir. **Birinci Meşrutiyet** (1876) gibi, **İkinci Meşrutiyet** (1908)de, bu yolda verilen savaşların sağladığı başarılı sonuçlardır. Ancak, bu atılımlardan hiç biri, Türk toplumunu demokrasiye ulaştıramamıştır.

Türkiye Cumhuriyetini ATATÜRK kurmuştur. Türk milleti onun önderliğinde demokrasiye kavuşmuştur.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması hiç de kolay olmamıştır. Türk milleti, ölüm - kalım savaşından sonra yurdunu düşman elinden kurtarabilmiş, yeniden bağımsızlığına kavuşabilmiştir.

Kurtuluş Savaşıyle Cumhuriyetimizin kuruluşunun belli başlı evreleri şöylece özetlenebilir:

Atatürk 19 mayıs 1919'da Samsun'a çıktı.

Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde, **«Vatan bir bütündür; parçalanamaz. Türkiye bağımsız bir devlettir. Bağımsızlık için savaşacaktır»** gibi çok önemli kararlar alındı.

23 nisan 1920'de Ankara'da, Büyük Millet Meclisi toplandı. Böylece, milletin kaderini, milletin temsilcileri ellerine aldı.

20 ocak 1921'de, Büyük Millet Meclisi «Teşkilâtı Esasiye Kanunu»nu kabul etti. Bu kanunun birinci maddesinde **«Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir»** ilkesi yazılıydı. Bu ilkeyle Türk milleti, demokratik bir idareye kavuşmuş oluyordu.

1 kasım 1922'de, Büyük Millet Meclisinin yanıbaşında hiç bir değeri ve rolü kalmayan **Padişahlık** bir kanunla kaldırıldı.

24 temmuz 1923'te **Lozan Antlaşması** imzalandı. Bu antlaşma ile Türkiye'yi parçalayan **Sevr Antlaşması** hükümsüz hale getiriliyor, Türk devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olduğu, dünya devletlerince kabul olunuyordu.

29 ekim 1923'te, Büyük Millet Meclisi **Cumhuriyet**'i ilân etti. Böylece, Türkiye, Cumhuriyetle idare edilen bir devlet haline geldi.

3 mart 1924 tarihinde **Halifelik**'in ortadan kaldırılmasıyle de, millî devlet, bütün özellikleriyle belirmiş oldu.

Cumhuriyetin ilânından sonra, Türk milleti, Atatürk'ün önderliğinde hızla ilerledi; her alanda büyük atılımlar (hamleler) yaptı. Devletimiz kısa bir zamanda güçlü, itibarlı, modern bir devlet haline geldi.

SORULAR

1 — Cumhuriyetimizin kuruluşu, hangi tarihî, sosyal ve siyasal olayların sonucudur?
2 — Türk gençliğinin, Atatürk'ün kendisine kutsal bir armağan olarak bıraktığı «Türk Cumhuriyeti»ni sonsuzluğa kadar korumak ve savunmak gücünde olabilmesi için nasıl yetişmesi gerekmektedir?

27 MAYIS DEVRİMİ

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Çok Partili Sisteme Geçiş.
2 — 27 Mayıs Devrimi.
3 — Millî Birlik Komitesi.
4 — Kurucu Meclis.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Anayasa'mızın Başlangıç bölümünü dikkatle okuyarak 27 Mayıs Devriminin nedenlerini açıklayınız. Bilmediğiniz sözcüklerin karşılıklarını kitabınızın sonundaki «Sözlük»ten ve başka sözlüklerden bulunuz.
2 — Millî Birlik Komitesiyle, Kurucu Meclis'in nasıl kuruluşlar olduklarını «Sözlük»ten de faydalanarak açıklayınız.

1 — Çok Partili Sisteme Geçiş:

Atatürk'ün ölümünden (10 kasım 1938) sonra da demokrasi alanında ilerlemeler oldu. 1945 yılında, tek partili sistemin yerini çok partili sistem aldı; genel oy ilkesi kabul edildi; seçimlerin yönetimi hâkimlere verildi.

1950 yılında yapılan milletvekili seçiminde 27 yıl iktidarda kalmış olan Cumhuriyet Halk Partisi, halk çoğunluğunun desteğini kaybetti. 1946'da kurulmuş olan Demokrat Parti iktidara geçti.

Demokrat Parti, demokrasiyi en geniş anlamıyle uygulamaya söz vermişti. Kişi hak ve hürriyetleri korunup geliştirilecek, yoksulluk yenilecek, ekonomik ve toplumsal alanlarda kalkınılacaktı. Bunlar güzel amaçlardı; toplumumuz, uygar milletlerin düzeyine ulaşmayı gönülden istemekteydi.

2 — 27 Mayıs Devrimi:

İlk yıllardaki tutum ve iyi işler umut vericiydi. Kişi hak ve hürriyetlerine saygı gösteriliyordu. Halk hükümeti destekliyor, hükümet halkın yararına büyük çaba harcıyordu. Ekonomik hayat canlanmıştı. Yapılan yeni fabrikalar, yollar, barajlar yurt kalkınmasının güzel işaretleri idi. Ancak bu tutum çok sürmedi. İşbaşında bulunanlar Anayasa'ya ve demokrasi ilkelerine aykırı düşen davranışlarda bulunmaya başladılar. Bütün vatandaşları eşit tutmalıdır. Halk, işbaşında bulunan partiyi tutanlarla muhalefet partilerini tutanlar olarak ikiye ayrıldı. Vatandaşlar arasındaki kardeşlik duyguları zayıfladı. Öte yandan ekonomik düzen bozulmuş, yaşamak çok güçleşmişti. Ekonomik sıkıntılara da çare bulmak gerekti. Başta Türk gençliği olmak üzere, milletçe Atatürk devrimlerini korumak ve geliştirmek, en büyük ödevimizdi.

Kurucu Meclis'in Anayasa Komisyonu çalışıyor.

Kısaca belirtecek olursak:

1 — Kardeş kavgasını önlemek ve millî birliği sağlamak,
2 — Milleti, gerçek demokrasi düzenine en kısa zamanda kavuşturmak
3 — Atatürk devrimlerini korumak ve geliştirmek,
4 — Bütün vatandaşların mutluluk içinde yetişmelerini ve yaşamalarını sağlamak için eğitim ve ekonomi alanlarında çözüm yolları bulmak bir zorunluktu.

Devletin başında bulunanlar bu zorunluğu kavrayamamış, «Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlarıyle iktidarın meşruluğunu kaybetmesine» sebep olmuşlardı. Durumun böylece devamına imkân kalmamıştı. Bunun üzerine Türk Silâhlı Kuvvetleri 27 mayıs 1960 sabahı harekete geçti ve devletin idaresini geçici olarak eline aldı.

3 — Millî Birlik Komitesi:

Millî Birlik Komitesi, meşruluğunu kaybetmiş olan iktidarı devirmek üzere, Türk Silâhlı Kuvvetleri adına devrim hareketini idare eden subayların bir kısmından meydana gelen bir kuruldur.

Millî Birlik Komitesi, yasama görevi ile hükümeti denetleme görevini üzerine almış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni Anayasa'mıza göre seçilip toplanıncaya kadar görevi başında kalmıştır.

Bu dönemde hükümet, Komite üyeleri arasından ve bağımsız vatandaşlardan seçilen kimselerden kurulmuştur.

Komite, görevde bulunduğu sürece, Türk demokrasisini sağlam te-

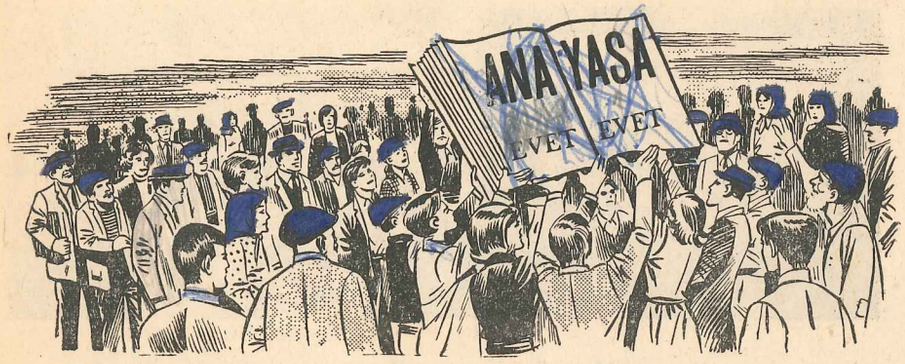

9 Temmuz 1961 Anayasa referandumunun mutlu sonucu: Evet.

mellere dayandırmaya ve halk yararına işleyen bir düzeni gerçekleştirmeye çalışmıştır.

4 — Kurucu Meclis:

Kurucu Meclis, Millî Birlik Komitesinin 13 aralık 1960 tarihinde kabul ettiği bir kanuna göre kurulmuştur. Kurucu Meclis, Millî Birlik Komitesi üyeleriyle, özel kanuna göre seçilen Temsilciler Meclisinden meydana gelmiştir. İlk toplantısını 6 ocak 1961'de yapan Meclis'in esas görevi Anayasa'yı hazırlamak ve Seçim kanunlarını yapmaktı.

Kurucu Meclis, öntasarısı bir Profesörler Kurulunca hazırlanan «Anayasa Kanun Tasarısı»nı 27 mayıs 1961'de kabul etti. Bu tasarı 9 temmuz 1961'de halk oyuna (Referandum) sunuldu. Halkımızın çoğunluğunun Anayasa'ya «Evet» demesiyle de yürürlüğe girdi.

15 ekim 1961 tarihinde de yeni Seçim kanunlarına göre genel seçimler yapıldı. Toplanan Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığına Orgeneral Cemal Gürsel'i seçti. Partilerden hiç biri çoğunluğu sağlayamamıştı. Bundan ötürü, ilk «Koalisyon Hükümeti» kuruldu.

Böylece, Türkiye yeniden demokratik düzenine kavuşmuş oldu.

SORULAR

1 — 27 Mayıs Devriminin nedenleri nelerdir? Bunları demokrasi kurallarına aykırılıkları bakımından gruplandırınız.

2 — 27 Mayıs Devrimi nasıl oldu?

3 — Kurucu Meclis nasıl kuruldu ve çalıştı?

4 — Yeni Anayasa ne zaman ve nasıl kabul edildi?

HAK VE ÖDEVLER

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Ödev ve Hak Kavramları.
2 — Hakların Çeşitleri.
3 — Sıkıyönetim.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Bir Anayasa kitabı ya da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan «Anayasamız Ne Diyor?» adlı kitabı bularak, Türk vatandaşlarının hak ve ödevleriyle ilgili bölümü inceleyiniz.
2 — Hak ve ödevlerimizin Anayasa'mızda belirtilmesinin anlamı ve önemi nedir?
3 — Sıkıyönetim sözcüğünün anlamını «Sözlük»ten de yararlanarak açıklayınız.

1 — Ödev ve Hak Kavramları:

İnsan sosyal bir yaratıktır. Her zaman başka insanlarla birlikte yaşamıştır. İnsanın toplu halde yaşamasından da ödev ve haklar doğmuştur.

Ödev: Bir kimsenin içinde yaşadığı topluma ve o toplumun bireylerine karşı yapmakla yükümlü olduğu her şeydir.

Hak: Bir kimsenin içinde yaşadığı toplumdan ve o toplumun bireylerinden ödevleri karşılığında beklediği ve dilediği her şeydir.

Ödevin bulunduğu yerde hak, hakkın bulunduğu yerde de ödev vardır. Örneğin, insanlara saygılı olmak ödevimizdir; insanların bize saygılı olmalarını istemek de hakkımızdır. Çalışmak ödevimizdir; insanca yaşamayı istemek ise hakkımızdır.

Ancak, her zaman ödevle hak bir arada bulunmamıştır. Bazı toplumlarda, insanların bir kısmına sadece ödevler verilmiş, buna karşılık haklar tanınmamıştır. İlk ve Ortaçağda köleler bu durumdaydılar. Bugün bile bazı toplumlarda bir kısım insanlar birçok haklardan yoksundurlar.

Yurdumuzda vatandaşların hak ve ödevleri kanunlarla saptanmıştır. Bu kanunların başında Anayasa gelir.

Yaşama Hakkı:

İnsanın ilk ve en önemli hakkı yaşama hakkıdır. Çünkü, bunsuz, öteki hakların bir anlamı olamaz. Yaşama hakkımız nasıl ilk ve en önemli

hakkımız ise, başkasının yaşama hakkına saygılı olmak da ilk ve en önemli ödevimizdir.

Her vatandaşın, hiç kimseden korkmadan, yarınından emin olarak güvenle yaşaması en tabiî hakkıdır. Bu hakka el uzatılmasını önlemek devletin önde gelen görevidir. Bunun için Anayasa'mız 14. maddesinde **«Herkes yaşama, maddî ve manevî varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir. Kimseye eziyet edilemez. İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz»** demekle yaşama hakkını güven altına almıştır.

2 — Hakların Çeşitleri:

Vatandaşlara birçok haklar tanınmıştır. Bu hakları üç büyük grupta toplayabiliriz:

1 — Medenî haklar,
2 — Siyasî haklar,
3 — Kamu hakları.

Medenî Haklar: Bu haklar, kişinin insan olarak yaratılmış olmasından ötürü yararlandığı haklardır. Bu haklardan vatandaşlar gibi yabancılar da faydalanır. Örneğin, nişanlanmak, evlenmek, satın almak, satmak, mallarını istedikleri gibi kullanmak gibi.

Siyasî Haklar: Vatandaşın seçmek, seçilmek, memur olmak, askerlik yapmak gibi haklarıdır. Bu haklardan yabancılar yararlanamazlar.

Kamu Hakları: Bunlar, genel anlamda hürriyetlerdir. Anayasa'mız 2. bölümünde **«Kişinin Hak ve Ödevleri»** başlığı altında bu hürriyetleri saymış ve özelliklerini belirtmiştir.

Bu hürriyetlerden başlıcaları şunlardır: 1— Kişi dokunulmazlığı; 2— Özel hayatın gizliliği; 3— Konut dokunulmazlığı; 4— Haberleşme hürriyeti; 5— Seyahat hürriyeti; 6— Vicdan hürriyeti; 7— Düşünce ve kanaat hürriyeti; 8— Basın hürriyeti; 9— Toplanma ve gösteri hürriyeti; 10— Dernek kurma hürriyeti vb.

Hürriyet:

Hürriyeti, insanın dilediği gibi hareket etmesidir, diye tanımlamak akla gelebilir. Ancak, böyle bir tanım anlamsız olur. Çünkü, hürriyet, herkesin gücüne ya da isteğine göre dilediğini yapması demek değildir. Eğer hürriyet böyle anlaşılıp uygulansaydı, insanlar birlikte yaşayamazlar, başka deyişle, toplum hayatı doğamazdı.

Oysa, toplu halde yaşamak, insanın vaz geçemeyeceği bir hayattır. Bu hayat her zaman bir düzene bağlanmıştır. Başka bir deyişle, toplu halde yaşayan bireyler, hak ve ödevlerinin neler olduğunu bilirler; davranışlarını da ona göre ayarlarlar.

Görülüyor ki, serbestçe hareket edebilmek hak ve görevlerle bağıntılıdır. Buna göre hürriyeti şu şekilde tanımlayabiliriz:

Hürriyet, bireyin bir engelle karşılaşmadan toplumun kendisine tanıdığı hakları kullanabilmesi, ödevlerini de yerine getirebilmesidir.

Anayasa'mıza Göre Hürriyet:

Her devlet, hürriyet anlayışını kanunlarında belirtir.

Devletimiz de hürriyet anlayışını Anayasa'mızın 10. ve 11. maddelerinde belirtmiştir. Bu maddelerde şöyle denilmektedir:

Madde 10. Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vaz geçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.

Madde 11. Temel hak ve hürriyetler, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.

Görülüyor ki, Anayasa'mız, hürriyeti, kişiliğe bağlı, devredilemeyen ve dokunulamayan temel bir hak olarak kabul etmiştir. Vatandaşın bu hürriyetlerine hiç kimse dokunamaz. Çünkü, devlet, hürriyetleri korur; onları daraltan ya da sınırlayan engelleri ortadan kaldırır. Kullanılamayan hürriyetlerin fazla bir anlamı olmadığından, devlet, vatandaşları hürriyetlerini kullanabilecek hale getirmeğe çalışır. Örneğin, kendi paralarıyle okuyamayacak durumda olan başarılı öğrencilerin, en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlamak amacıyle burslar ve başka yollarla, gerekli yardımları yapar. Böylece, bu gibi öğrencilerin yüksek öğrenim görme hürriyetlerinden yararlanmalarını sağlar.

Vatandaşa tanınmış olan hiç bir hürriyet Anayasa'mızın ruhuna aykırı bir anlayış içerisinde daraltılamaz. Ancak, savaş, salgın hastalıklar, ayaklanma gibi olağanüstü hallerde vatandaşın bazı hürriyetleri kanunla sınırlanabilir. Bu gibi hallerde bile temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunulamaz.

Başlıca Hürriyetlerimiz:

Hürriyetlerimizi aşağıdaki gruplar altında toplayabiliriz:

1 — Kişisel hayatımızla ilgili hürriyetler,
2 — Düşünce hayatımızla ilgili hürriyetler,
3 — Çalışma hayatımızla ilgili hürriyetler.

Kişisel Hayatımızla İlgili Hürriyetler:

Bu grup altında toplayabileceğimiz hürriyetlerden bazıları şunlardır:

a) Yaşama hürriyeti, b) Seyahat ve yerleşme hürriyeti, c) Özel hayatın gizliliği hürriyeti, ç) Konut dokunulmazlığı, d) Haberleşme hürriyeti.

Yaşama Hürriyeti: Bütün hürriyetlerin içinde en önemli olanı budur. Buna can dokunulmazlığı da denir. Hiç kimseye eziyet ve işkencenin yapılamayışı da bu hürriyetin kapsamına girer. Anayasa'mız 14. maddesinde, herkes yaşama hürriyetine sahiptir, demekle bu hürriyeti belirtmiştir.

Seyahat ve Yerleşme Hürriyeti: Herkes yurt içinde istediği gibi gezebilir; dilediği yere dilediği taşıtla gidebilir. Ancak, seferberlik, sıkıyönetim ve salgın hastalık hallerinde bu hürriyet sınırlandırılabilir.

Vatandaşlar yurt dışına da çıkabilirler. Yurt dışına çıkış ve girişler özel bir kanunla düzenlenir.

Vatandaş istediği köy, kasaba ya da şehirde oturabilir. Ancak, millî güvenlik, salgın hastalık ve doğal kaynaklarımızın korunması hallerinde yerleşme hürriyeti daraltılabilir.

Özel Hayatın Gizliliği Hürriyeti: Özel hayatın gizliliğine dokunulamaz. Vatandaşın özel hayatına hiç kimse karışamaz; üstü başı, özel kâğıtları aranamaz.

Bir kimsenin üst baş ve eşyalarının aranabilmesi için hâkim kararı gereklidir. Yalnız, bazı hallerde, örneğin, güvenliği, düzeni, halkın rahat ve huzurunu bozucu hallerde, kanunda gösterilen bazı makamlar aratma yapabilirler.

Konut Dokunulmazlığı: Hiç kimsenin konutuna izinsiz girilemez; orada arama yapılamaz, eşyaya el konamaz.

Bir kimsenin evine girmek ve arama yapmak için hâkim kararı almalıdır. Ancak, millî güvenlik ya da kamu düzenini gerektiren hallerde, kanunla yetki verilen makamın emri üzerine bu kişinin konutuna girilebilir.

Haberleşme Hürriyeti: Hiç kimse vatandaşın mektubunu açıp okuyamaz, telefon konuşmalarını dinleyemez. Hâkim tarafından verilmiş bir karar olmadıkça hiç kimsenin haberleşme gizliliğine dokunulamaz.

Düşünce Hayatımızla İlgili Hürriyeter: Bu grubun içerisine girebilen hürriyetlerimizden başlıcaları şunlardır:

1 — Düşünce ve inanç hürriyeti,
2 — Bilim ve sanat hürriyeti,
3 — Basın ve yayın hürriyeti,
4 — Toplanma veya gösteri yürüyüşü yapma hürriyeti.

Düşünce ve İnanç Hürriyeti: Herkes dilediği gibi düşünmekte serbesttir; düşündüklerini, sözle, yazı ile resim ya da başka yollarla açıklayabilir. Herkes dinî inançlarında serbesttir. Kamu düzenine ve genel adaba aykırı olmamak şartıyle, ibadet ve ayinler serbest olarak yapılır.

Kimse, düşünce ve kanılarını açıklamaya zorlanamaz. Kimse dinsel düşünce ya da inançları yüzünden ayıplanamaz; hiç kimse bir başkasını ibadete zorlayamaz.

Vatandaşların din duygularından yararlanarak onları yanlış yönlere yöneltmek yasaktır. Bundan ötürü, dini kendi çıkarlarına kullanmak isteyenler cezalandırılır; dernekler, mahkeme kararı ile, siyasî partiler Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.

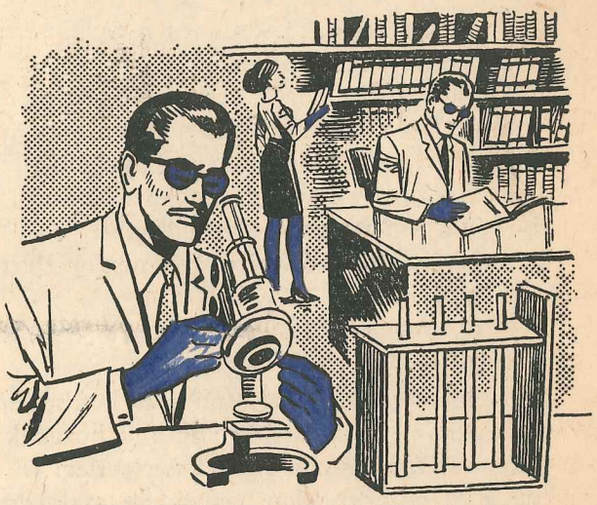

Bilim hürriyeti.

Bilim ve Sanat Hürriyeti: Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme, öğretme, açıklama ve bu alanda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Eğitim ve öğretim devletin denetimi altında serbesttir. Ancak, çağdaş bilim ve eğitim temellerine aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılamaz.

Basın ve Yayın Hürriyeti: Bir düşünür şöyle diyor: «Hür bir basın, bütün vatandaşlar için tek güvendir. Kamu, düşüncesini serbestçe anlatabiliyorsa onun kuvvetine karşı koymağa imkân yoktur».

Anayasa'mızın 22. maddesi **«Basın hürdür; sansür edilemez. Devlet basın ve haber alma hürriyetini sağlayacak tedbirler alır...»** demektedir.

Yurdumuzda gazete, dergi, kitap, broşür çıkarılması ve yayımı önceden izne bağlı değildir. Radyo yayınları da serbesttir. Düşünürler, bunlar yoluyle gördüklerini, bildiklerini ve düşündüklerini vatandaşlara duyururlar.

Ancak, yurdumuza ve milletimize zararlı yazılar yazılamaz, bu gibi yazılar suç sayılır.

Başlıca basın suçları şunlardır:

1 — Düşmanlarımızın yararlanacağı haber ve bilgileri vermek;
2 — Ahlâk kurallarına aykırı düşen olayları açıkça yazmak;
3 — Vatandaşların hak ve onurlarına sataşıcı yazılar yayınlamak;
4 — Vatandaşları suç işlemeye kışkırtıcı yayında bulunmak;
5 — Hâkimin vereceği karara etki yapacak haberleri yazmak;
6 — Cumhuriyeti yıkıcı, ülkeyi ve milleti parçalayıcı nitelikte yazı yazmak; ayrıca, insan haklarını, layikliği ve demokrasiyi kaldırmayı hedef tutan yazıların yazılması da yasaktır. Bu gibi hallerde hâkim ilgilileri cezalandırır. Mahkeme gerekli görürse, gazete veya dergiyi kapatır.

Toplanma veya Gösteri Yürüyüşü Yapma Hürriyeti: Vatandaşlar bazı dilek ve düşüncelerini geniş bir halk topluluğuna duyurmak için bir yerde toplanabilirler; gösteri yürüyüşü yapabilirler. Bunun için önceden izin almak gerekmez. Sadece, toplantı ya da gösteri yürüyüşünü düzen-

leyenler vaktinde ilgili makamlara nerede, ne zaman, niçin toplanacaklarını bildirmekle yükümlüdürler.

Vatandaşlar her türlü dernek kurmakta serbesttirler. Dernek kurmak için de önceden hükümetten izin almaya ihtiyaç yoktur.

Dernekleri genellikle üç kısma ayırabiliriz:

1 — Yardım ve hayır dernekleri: Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Yardım Sevenler Derneği gibi.

2 — Meslek Dernekleri: Öğretmenler Derneği, Gazeteciler Cemiyeti gibi.

3 — Spor Kulüpleri: Beşiktaş, Fenerbahçe, Galatasaray kulüpleri gibi.

Dernekler, **«Cemiyetler Kanunu»** hükümlerine göre çalışırlar. Memleketin düzenini ya da halkın ahlâkını bozacak dernekler kurulamaz.

Çalışma Hayatımızla İlgili Hürriyetler: Bu grup altında toplayabileceğimiz hürriyetlerimizden başlıcaları şunlardır:

1 — Çalışma ve sözleşme hürriyeti,
2 — Mülk edinme hürriyeti.

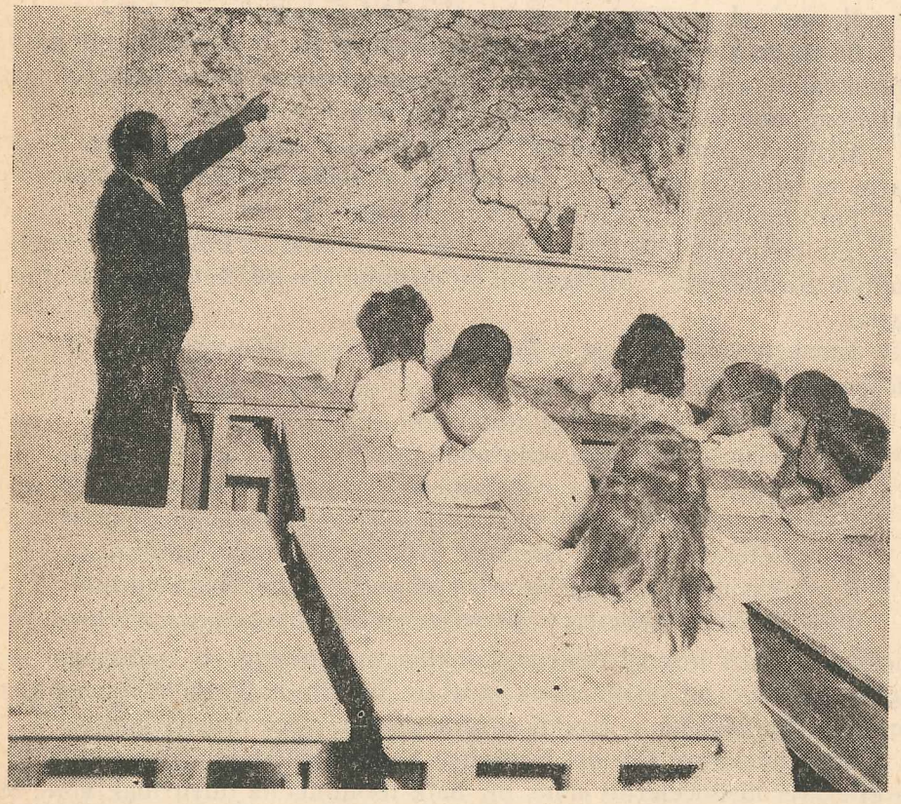

Eğitim, en değerli haklarımızdan biridir.

Çalışma ve Sözleşme Hürriyeti:

Her vatandaş dilediği işte çalışır; dilediği mesleği seçer; diledikleriyle sözleşme yapar, ortaklıklar kurar. Devlet, halkın yararına çalışan özel teşebbüsleri destekler.

Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve haklarının korunması için tedbirler alır. İşsizlere iş bulur; çalışanların sömürülmesini önler. Hiç kimsenin, yaşına, gücüne uymayan işlerde ya da sağlık şartlarından yoksun olan yerlerde çalışmasına göz yummaz. Kanunlarımız, angaryayı yani ücretsiz ve zorla çalıştırılmayı yasaklamıştır. Devlet çalışanların adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirler alır.

Basın ve yayın hürriyeti.

Çalışanlar ve işverenler hak ve çıkarlarını korumak maksadıyle **Sendikalar** kurabilirler. Sendika, bir meslek veya sanatla uğraşanların ve işçilerle işverenlerin kendi topluluklarını ilgilendiren ortak ekonomik, sosyal ve kültürel çıkarlarını korumak ve geliştirmek için kurdukları meslekî bir teşekküldür. Gerektiğinde, İşveren Sendikaları **«Lokavt»**, İşçi Sendikaları da **«Grev»** yapabilirler.

Lokavt: İşverenin, kendi yararına daha uygun gördüğü iş şartlarını işçiye kabul ettirmek için işi durdurması, başka deyişle, işyerini işçilere kapamasıdır.

Grev: Kendi yararlarına daha uygun gördükleri iş şartlarını işverene kabul ettirmek amacıyle, kanunda belirtilen sayıdaki işçinin anlaşarak işi bırakmalarına denir.

Çalışma ve sözleşme hürriyeti, en çok kamu yararına olarak, kanunla sınırlandırılabilir.

Mülk Edinme Hürriyeti:

Anayasa'mız 36. maddesinde **«Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir.**

Bu haklar, en çok kamu yararı amacıyle, kanunla sınırlanabilir.

Mülkiyet haklarının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz» demektedir.

Görülüyor ki, her vatandaş kazandığı para ile ev, tarla ya da başka bir şey satın alabilir. Mallarını isterse satar, isterse bağışlar, ölümünde ise, malı mülkü mirasçılarına kalır.

Ancak, hiç kimse mülk edinme hürriyetini toplumun zararına kullanamaz. Tersine, kamu yararının gerektirdiği hallerde, devlet, **kamulaştırma** ve **devletleştirme** yoluyle bir kişinin taşınmaz mülkünü ya da işletmesini elinden alabilir.

Kamulaştırma: Devletin, kişiye ait bir taşınmaz malı, kamu yararına kullanmak üzere bedelini ödeyerek satın alabilmesidir.

Devletleştirme: Kamu hizmeti niteliğini taşıyan özel teşebbüslerin, kamu yararının gerektirdiği hallerde, gerçek karşılıkları kanunda gösterilen şekilde ödenmek suretiyle devletçe alınabilmesidir. Meselâ, devlet gerekli görürse, bir maden, bir petrol işletmesini ya da bir bankayı devletleştirebilir. Devlet, ödemeyi taksite bağladığı zaman, borcunu en geç 10 yılda, faizi ile birlikte ödemek zorundadır.

Toplanma ve gösteri yürüyüşü yapma hürriyeti.

3 — Sıkıyönetim:

Hürriyetlerimizin başlıcalarını gördükten sonra, bunların genel olarak sınırlandığı bir hali de görelim. Bu hal, **Sıkıyönetim** halidir.

Anayasa'mız 124. maddesinin birinci fıkrasında: **«Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma veya vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtiler çıkması sebebiyle, Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde sıkıyönetim ilân edebilir ve bunu hemen, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamına sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman, sıkıyönetim süresini kısaltabileceği gibi, tamamıyle de kaldırabilir. Meclisler toplanık değilse, hemen toplantıya çağrılır»** demektedir.

Görülüyor ki, hükümet ancak aşağıda gösterilen olağanüstü hallerde sıkıyönetime baş vurabilmektedir:

1 — Savaş halinde,
2 — Savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi halinde,
3 — Bir ayaklanma halinde,
4 — Vatan ve Cumhuriyete karşı yapılmış güçlü ve tehlikeli bir kalkışma olduğu ya da bunu gösteren kesin belirtilerin meydana çıktığı hallerde.

Sıkıyönetimi hükümet ilân eder. Bu tedbir ya her yerde ya da bir bölgede olur. Her iki halde de süresi bir ayı geçemez. Hükümet, sıkıyönetimin ilânına karar verir vermez, bu kararını BMM'nin onamına sunar. Eğer, B. M. Meclisi toplantıda bulunmuyorsa, derhal toplantıya çağrılır. Sıkıyönetimin süresini uzatmak yetkisi B. M. Meclisine aittir.

Sıkıyönetim ilân edilen yerlerde, askerî idareler kurulur. Zabıtaya ait haklar ve görevler sivil makamlardan askerî makamlara geçer.

İç düzeni korumak için bazı yasaklar konur. Yasaklara uymayanlar askerî mahkemelerde yargılanır.

Sıkıyönetim süresince, kişi düşünce ve çalışma hürriyetleri birtakım kayıtlara bağlanır. Örneğin, kişilerin konutları, üzerleri aranabilir; sıkıyönetim bölgesine girişler kayıtlanabilir; geceleri dolaşma yasak edilebilir; mektuplar açılıp okunabilir; telefonlar dinlenebilir; toplanma ve gösteri yürüyüşleri yasaklanabilir.

Şikâyet Hakkı:

Hürriyetleri sınırlayan sıkıyönetimi gördükten sonra, şimdi de hürriyetleri garanti altına alan bir hakkı inceleyelim. Buna **«Şikâyet Hakkı»** ya da **«Dilekçe Hakkı»** diyebiliriz.

Bu hak Anayasa'mızın 62. maddesinde şöyle belirtilmiştir:

«Vatandaşlar, kendileri ile veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, tek başlarına veya topluca, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile baş vurma hakkına sahiptir.

Kendileriyle ilgili baş vurmaların sonucu, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir».

Vatandaş bu yolla, hak ve hürriyetlerini korumuş olmakla kalmaz; kamu hizmetlerinde görev almış olanları da denetlemiş olur.

SORULAR

1 — Anayasa'mızda yer alan başlıca hürriyetler hangileridir? Bunları bir şemayla gösteriniz.

2 — Düşünce ve inanç hürriyetinden ne anlıyorsunuz? Örnekler vererek açıklayınız.

3 — Günlük gazete okur musunuz? En çok hangi yazıları seversiniz? Gazeteler için «halkın gözü ve kulağı» derler. Bunu doğru buluyor musunuz?

4 — Radyo dinliyor musunuz? En çok hangi programı beğeniyorsunuz? Haberleşme araçları arasında siz hangisini daha etkili buluyorsunuz? Radyo yayınlarında taraf tutulursa ne olur? Anayasa'mızda radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi için ne gibi hükümler bulunduğunu araştırınız.

5 — Ali Haktanır, bahçesini suluyordu. O sırada bahçe komşusu Mehmet Canıtez çıkageldi. Öfkeliydi. «Bugün sulama sırası bende değil mi? Niye suyu çevirdin kendine?» dedi. Ali Haktanır, sakin bir şekilde, «Komşu!» dedi, «Daha sen iki gün önce suladın. Bugün sıra benim. İstersen başkalarına soralım. Daha olmazsa gidelim, muhtarın yaptığı sulama cetveline bakalım.» Öbürü, yine sert, karşılık verdi: «Ben sıramı bilirim. Kimseden sormak gerekmez.» Sözünü bitirir bitirmez de, elindeki kürekle suyu kendi bahçesine çevirdi. Ali Haktanır komşusunun bu davranışı karşısında donakaldı. Ama kızmadı, ne yapacağını düşünmeye başladı.

Yukarıdaki parçayı okuduktan sonra şu sorular üzerinde düşününüz:

a. Ali Haktanır'ın ve Mehmet Canıtez'in davranışlarını nasıl buluyorsunuz?

b. Ali Haktanır da arkadaşı gibi öfkelenseydi neler olabilirdi?

c. Şimdi Ali Haktanır'ın ne yapması gerekmektedir?

ç. Bir anlaşmazlık çıkınca bir kimsenin hakkını araması için yapacağı en iyi hareket nedir?

6 — Veli Çalışkan, gece yarısı büyük bir gürültü ile uyanır. Gürültünün nereden geldiğini öğrenmek ister. Pencereden bakar. Yüksek sesle şarkı söyleyen, arada bir bağıran mahalle delikanlılarını görür. Delikanlılara nazikçe, «Çocuklar» der «herkes bu saatta uykuda. Böyle gürültü etmeseniz iyi olur.» Delikanlılardan biri Veli Çalışkan'a döner, «Memlekette demokrasi var! Herkes hürdür. Kimse kimseye karışamaz. Bağırırız da, şarkı da söyleriz» diye cevap verir. Siz bu olay üzerinde ne düşünüyorsunuz? Veli Çalışkan mı, yoksa ona cevap veren delikanlı mı haklıdır? Niçin?

BİR GRUP ÇALIŞMASI:

İki gruba ayrılarak, aşağıdaki konuyu olumlu ve olumsuz yönden savunmaya çalışınız:

a. Vatandaşların toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmaları yerindedir. Bu suretle şikâyetlerini bildirirler, haklarını ararlar.

b. Vatandaşların toplantı ve gösteri yürüyüşü yapmaları doğru olmaz. Toplantılar ve yürüyüşler kavgaya veya karışıklığa sebep olur.

VATANDAŞLIK ÖDEVLERİMİZ

SEÇİM

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Seçimin Önemi.
2 — Yurdumuzda Seçimlerin Dayandığı Temeller: Seçim Usulleri.
3 — Seçimlerin Genel Esasları.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Anayasamızın 55. maddesi «Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme ve seçilme hakkına sahiptir» diyor. Seçim Kanununu bularak, şartların neler olduğunu inceleyiniz.

2 — Sizce seçim neden önemlidir? Seçime katılmak bir hak, hem de bir ödevdir. Neden?

1 — Seçimin Önemi:

Devetimizin idare şekli cumhuriyettir. Cumhuriyet idaresi halk idaresidir. Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Millet egemenlik hakkını Anayasa'mızda belirtilen şahıs ve organlar eliyle kullanır. Daha açık bir deyişle, devleti idare edenleri halk seçer. Yurdumuzun en küçük idare bölümü olan köyün idarecilerini; Muhtar ve İhtiyar Meclisini iş başına halk getirir. Türk milletinin temsilcileri olan TBMM üyelerini (milletvekillerini ve senatörleri) halk seçer. Görüyoruz ki, Cumhuriyet idaresi seçime dayanmaktadır. Bu bakımdan seçim işi önemlidir. Seçim zamanlarında vatandaşlar değerli bir hakkı kullanırlarken, aynı zamanda büyük bir ödevin gereklerini de yerine getirmiş olurlar.

Seçmen vatandaşlara seçme hakkını Anayasa'mız vermiştir.

Anayasamız'ın 55. maddesi şöyle der:

«Vatandaşlar kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme ve seçilme hakkına sahiptir».

Seçim Kanunu kimlerin seçmen olabileceğini göstermiştir. Yukarıdaki maddeden, vatandaşların seçilme hakkına sahip olduklarını da anlıyoruz. Seçim Kanunu, kimlerin muhtar, milletvekili, senatör vb. olabileceğini yazmıştır.

Yurt işleri, millet işleri hepimizin işidir. Vatandaş olarak söz sahibi olduğumuz gün, bu işlerde hepimiz sözümüzü söylemeliyiz. Kimleri işbaşına getirmek istiyoruz? Oylarımızı kullanarak, bunu belirtmeliyiz.

Seçilme şartlarını taşıyorsak ve millete hizmet etmeğe hazırsak adaylığımızı koymalıyız. Seçmek ve seçilmek demokrasinin temelidir. Yarına hazırlanan öğrencilerin bu gerçeği bilmeleri; kendilerine ödev düşecek günleri beklemeleri gerekir.

Anayasa'mıza göre, devlet idaresine seçim yoluyle katılan kuruluşlar şunlardır:

- Köy İhtiyar Meclisleri,
- Mahalle İhtiyar Heyetleri,
- Belediye Meclisleri,
- İl Genel Meclisleri,
- Millet Meclisi,
- Cumhuriyet Senatosu.

Köy İhtiyar Meclisleri, Mahalle İhtiyar Heyetleri, Belediye Meclisleri, İl Genel Meclisleri, **mahallî idareler** sayılır. Bunlara **yöresel idareler** de denebilir. Mahallî idareler, belli bir çevre halkının ihtiyacını karşılayan idarelerdir. Bunlar, köyün, mahallenin, kasabanın, şehrin ve ilin ihtiyaçlarını karşılamağa çalışır. Bundan ötürü, köy muhtarını ve ihtiyar meclisi üeylerini, mahalle muhtarını ve Mahalle İhtiyar Heyeti üyelerini, Belediye Başkanını ve Belediye Meclisi üyelerini; İl Genel Meclisi üyelerini seçmek amacıyle yapılan seçimlere **«Mahallî Seçimler»** denir.

Milletvekilleri ve senatörler Türk milletinin temsilcileridir. TBMM, Türkiye Cumhuriyetinin en büyük, en yetkili temel kuruluşudur. Milletvekili ve Senato üyesi seçimlerine **«Genel Seçimler»** adı verilir.

2 — Yurdumuzda Seçimlerin Dayandığı Temeller:

Seçim Usulleri:

Demokrasiyle idare edilen ülkelerde uygulanan seçim usulleri bir değildir. Yurdumuzda **çoğunluk usulü** ile **nispî temsil usulü** uygulanmaktadır. Başka ülkelerde en çok uygulanan usuller de bunlardır.

Yurdumuzda genel seçimler nispî temsil usulüne göre yapılır. Başka bir deyişle, milletvekilleri ve senatörler nispî temsil usulüne göre seçilirler.

Mahallî seçimlerin **bir kısmı, nispî temsil usulüne; bir kısmı da çoğunluk usulüne** göre yapılır.

Seçim usullerine seçim sistemleri de denir. Şimdi bu sistemleri kısaca gözden geçirelim.

Çoğunluk Sistemi: Bu sisteme göre, bir ilde (seçim çevresinde) oyların en çoğunu alan aday ve parti seçimi kazanmış sayılır; ötekiler seçimi kaybederler. Örneğin, milletvekili seçimine iki parti girmiş olsun. Seçmen vatandaşların verdikleri oyların toplamı 210 000 olarak saptanmış bulunsun. Partilerden biri, bu oyların 105 001'ini almış ise, o parti

seçimi kazanmış demektir. Çünkü, bütün oyların yarıdan 1 çoğunu almıştır. Böylece, 104 999 seçmen vatandaşın oyu hiç bir işe yaramamış olur. Bu vatandaşların beğendikleri partinin adayları seçimi kaybetmişlerdir.

Nispî Temsil Sistemi: Nispî temsil sisteminde, seçime giren partiler, aldıkları oylar oranında temsilci çıkarırlar. Örneğin, milletvekili seçimine iki parti girmiş olsun. Bir ilden (seçim çevresi) 7 milletvekili seçilsin. Seçmen vatandaşların verdikleri oyların toplamı, yine 210 000 olarak saptanmış bulunsun. Partilerden biri 150 000 oy, öteki 60 000 oy kazanmışsa, partilerin seçimi kazanan milletvekili sayısı şöyle hesaplanır:

210 000 oy 7 milletvekili için kullanılmıştır. 1 milletvekiline düşen pay 30 000 oydur. Partilerden biri 150 000 oy aldığına göre, o parti 5 milletvekili çıkarmış demektir. Buna karşılık, öteki parti, 60 000 oy kazanmış bulunduğundan 2 milletvekili çıkarmış olur. Böylece, milletvekillikleri kazanılan oylar oranında (5/7 ve 2/7) paylaşılmıştır. Bu seçim sistemi, seçmenlerin isteklerine ve adalete daha uygun görünmektedir.

Yurdumuzda, uzun yıllar yalnız çoğunluk sistemi uygulanmıştır. 27 mayıs 1960 devriminden sonra, nispî sistem daha uygun bulunmuştur. Bugün milletvekilleri ve Senato üyeleri seçimleri, nispî sisteme göre yapılmaktadır.

Başka ülkelerde, uygulanan başlıca seçim sistemleri de **çoğunluk sistemiyle nispî temsil sistemidir.** Yalnız, az çok değişik, başka seçim sistemleri de vardır. Örneğin, **Dar bölge sistemi** bunlardan biridir. Bu sistemde, seçim çevresi, 1 milletvekili veya senatör çıkaracak kadar daraltılmıştır. Yurdumuzda, her il bir seçim çevresi sayılır. İller büyüklüklerine göre milletvekili veya senatör çıkarır. Amasya ili 1 senatör, Kars ili 3 senatör, Istanbul ili 10 senatör çıkarır. Bizde, Dar bölge sistemi uygulanacak olsa yapılacak iş şudur: Örneğin, Kars ilini 3, Istanbul ilini 10 bölüme ayırmak. O zaman, her bölüm kendi başına bir seçim çevresi olacak; o çevrenin seçmen vatandaşları yalnız bir senatör seçecekler.

Seçim sistemlerinin faydalı ve sakıncalı yanları vardır. Bunlar, zaman zaman tartışılır. Burada, seçim sistemlerinin özelliklerini uzun boylu eleştirmenin gereği yoktur. Ama, siz, biraz düşünürseniz, çeşitli faydalar ve sakıncalar bulabilirsiniz.

3 — Seçimlerin Genel Esasları:

Anayasa'nın 55. maddesi, seçimlerin genel esaslarını şöyle belirtmiştir: **«Seçimler, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre yapılır.»**

Yurdumuzda, **seçimler tam bir serbestlik içinde yapılır.** Hiç kimse seçimlere ve adaylara karışamaz; onlara herhangi bir şekilde baskı yapamaz. «Şunu seç, bunu seçme» diyemez.

Seçmen vatandaşlar kanun önünde eşittirler. Her seçmen yalnız bir oy kullanır. Çiftçi, işçi, kâtip, yüksek memur, general, başbakan,

cumhurbaşkanı hep birer oy verirler. Hepsinin kullandığı oyun değeri eşittir.

Oyların atılacağı sandık göz önünde bir yere konur. Oy verecekler bu kapalı yere ayrı ayrı girerler. Oy pusulasını zarfın içine koyarken seçmenin yanında hiç kimse bulunmaz. Kime, hangi partiye oy verdiğini kimse görmez. Seçmen, içine oy pusulasını koyduğu zarfı kapatır; kapalı yerden çıkar, sandık başına gider. Orada, zarfı sandığın içine atar. Böylece, kimin kime oy verdiği bilinmeden seçim yapılmış olur. Buna **seçimin gizliliği** denir.

Yurdumuzda seçimler tek derecelidir. Bu şu demektir: Seçim sandığı başına giden her vatandaş, birleşik oy pusulasında beğendiği partinin adaylarının bulunduğu kesime «**Evet**» mührünü basar; oy pusulasını zarfın içine kendi eliyle koyar, sandığa kendi eliyle atar. Vatandaşla seçilecek kimselerin arasına kimse giremez.

Her Türk vatandaşının seçme ve seçilme hakkı vardır. Yalnız, vatandaşın durumu, Seçim Kanununun gösterdiği şartlara aykırı olmamalıdır. Yaşı küçük olanlar, deliler, bazı suçlular seçemez ve seçilemezler. Silâh altında bulunan erler, onbaşılar, çavuşlar ve askerî öğrenciler de oy kullanamazlar. Bundan başka, hiç bir ayrım gözetmeden herkese seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Buna **seçimin genelliği** denir. Herkesin oy verebilmesine de **genel oy** denir.

Sandıklar herkesin gözü önünde açılır. İsteyenler, oyların sayımı bitinceye kadar, sandığın başında bulunabilirler. Oyların sayımı, dökümü, tutanaklara bağlanmasına varıncaya kadar bütün işler vatandaşların gözleri önünde yapılır. Buna da **açık sayım ve döküm** denir.

Yurdumuzda Her İl Bir Seçim Çevresidir:

Kanuna göre, seçimlerde her il bir **seçim çevresi**dir. Buna göre, yurdumuzda 67 seçim çevresi var demektir. Her muhtarlık bir **seçim bölgesi** sayılır; seçim bölgesi; gerektiği kadar **sandık bölgesine** ayrılmıştır. Bir sandık bölgesinde 300 seçmen bulunur, bu sayı 400'e kadar çıkabilir.

İllerin Çıkaracağı Milletvekili ve Cumhuriyet Senatosu Üyesi:

Millet Meclisine 450 milletvekili seçilir. Genel seçimlerde, her ilin kaç milletvekili çıkaracağı şöyle bulunur:

Türkiye'nin nüfusu 450'ye bölünür; bu işlem sonunda bir sayı elde edilir. Her ilin nüfusu bu sayıya bölününce, her ilin çıkaracağı milletvekili bulunmuş olur.

Cumhuriyet Senatosuna seçilecek üye sayısı 150'dir. Her ilin çıkaracağı üye sayısını kanun göstermiştir. Örneğin, Bursa 4, Balıkesir 4, Diyarbakır 2, Konya 5, Ankara 7 senatör çıkarır.

Seçim Süresi:

Millet Meclisi seçimleri dört yılda bir yapılır. Seçim günü, dördüncü yılda, ekim ayının ikinci pazar günüdür.

Dört yıl bitmeden seçimin yenilenmesi gerekebilir. Bazen, Millet Meclisi dört yıllık süre dolmadan, seçimin yenilenmesini uygun görür; seçimin yenilenmesine karar verir. Seçimin yenilenmesi kararını Cumhurbaşkanı da verebilir. Böylece, Millet Meclisini yenilemek için hemen genel seçim hazırlıklarına başlanır. Seçimin yenilenmesine karar verildikten sonra, altmış gün geçer. Altmışıncı günden sonra gelen ilk pazar günü oy verilir.

Cumhuriyet Senatosu üyeleri altı yıl için seçilirler. Sentörlerin üçte biri, iki yıda bir yapılacak seçimle yenilenir. Senato üyeleri, 50'şer kişilik üç gruba (A grubu iller, B grubu iller, C grubu iller) ayrılmıştır. Hangi gruptaki illerin senatörlerinin altı yılı tamamlanmışsa, o gruptaki iller için Cumhuriyet Senatosu seçimi yapılır. Seçim günü, haziran ayının ilk pazar günüdür.

Savaş sırasında yurdun savunulması pek büyük bir önem kazanır. Bu çetin günlerde bazen seçimlere zaman ayrılamadığı olur. Böyle durumlarda, Meclis, bir kanunla seçimleri bir yıl sonraya bırakabilir.

Millet Meclisi üyelerinden ayrılan ve ölenlerin yerlerine yenileri seçilir. Bunun için **ara seçimleri** yapılır. Ara seçimleri, iki yılda bir, Cumhuriyet Senatosu seçimleriyle birlikte yapılır. Genel seçimlerin yapılmasına bir yıl kalmışsa, artık yeniden bir ara seçimi yapılmaz.

Boşalan Senato üyelikleri için ara seçimi yapılmaz.

Seçim Kurulları:

Anayasa'mız, seçim işlerinin yönetimini ve denetimini yargı organlarına bırakmıştır. Hâkimler, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu seçimlerinin kanuna uygun bir şekilde yapılmasını sağlarlar.

Seçim işlerini seçim kurulları yürütür. Bu kurullar şunlardır: **Yüksek Seçim Kurulu, İl Seçim Kurulları, İlçe Seçim Kurulları** ve **Sandık Kurulları.**

Yüksek Seçim Kurulu:

Yüksek Seçim Kurulu yedi asıl, dört yedek üyeden kurulur. Üyelerin **altısını Yargıtay, beşini Danıştay** seçer. Bu üyeler, kendi aralarından birini Başkan, birini de Başkan vekili yaparlar. Yargıtay'dan ve Danıştaydan seçilen üyeler, kendi aralarından, ayrı ayrı ikişer üyeyi, ad çekerek yedek üyeliğe ayırırlar.

Yüksek Seçim Kurulu Ankara'da bulunur. Bu kurulun görevi çok önemlidir; seçim işlerini başından sonuna kadar yönetmek ve denetlemekle sorumludur. İşleri tam bir düzen ve doğrulukla yürütmek için ne yapmak gerekiyorsa yapar veya yaptırır. Şikâyet ve itirazları dinler. Yapılan yolsuzlukları inceler. Kararlar verir. TBMM'ne seçilen milletvekili ve senatörlerin tutanaklarını onaylar. Seçim sonuçlarını ilân eder.

İl Seçim Kurulu:

Her ilde, bir **İl Seçim Kurulu** kurulur. İl Seçim Kurulunun kurulmasını Yüksek Seçim Kurulu sağlar. Kurul, en yüksek dereceli üç hâkimden meydana gelir; derecesi en yüksek olan başkanlık yapar.

İl Seçim Kurulunun başlıca görevleri şunlardır:

1 — İldeki seçim işlerinin kanuna uygun, düzen içinde yürütülmesini sağlamak;

2 — İlçe seçim kurullarına oy sandıklarını ve kanunda yazılı başka seçim araçlarını ve gereçlerini göndermek;

3 — İlçe seçim kurullarının kuruluşuna, yaptıkları işlere itiraz edilirse, durumu hemen inceleyip karara bağlamak;

4 — İlçe seçim kurullarının, seçimle ilgili sorularına cevap vermek;

5 — Adayların beyannamelerini ve listelerini almak, adaylar hakkında yapılan itirazları inceleyip karara bağlamak; aday listelerini ilân etmek;

6 — İle bağlı ilçe seçim kurullarından gelen tutanakları birleştirmek; o seçim çevresi için bir tutanak düzenlemek.

İlçe Seçim Kurulu:

İlçe Seçim Kurulu 1 başkanla 6 üyeden meydana gelir. Başkan, ilçedeki en yüksek dereceli hâkimdir. Bir ilin (seçim çevresinin) her ilçesinin bir İlçe Seçim Kurulu olur.

İlçe Seçim Kurulu üyelerinden 4'ü siyasî partilerden alınır; 2'si ilçe merkezindeki öğretmenler arasından seçilir.

İlçe Seçim Kurulunun başlıca görevleri şunlardır:

1 — İlçe çevresindeki seçim işlerinin kanuna uygun, düzen içinde yürütülmesini sağlamak;

2 — Sandık kurullarını kurmak;

3 — İlçedeki sandık kurullarına oy sandığı ve başka seçim araç ve gereçlerini göndermek;

4 — Sandık kurullarının kuruluşuna, yaptıkları işlere itiraz edilirse, durumu hemen inceleyip karara bağlamak;

5 — Sandık kurulu başkanlarının seçimle ilgili sorunlarına cevap vermek;

6 — İlçe çevresindeki sandık kurullarından gelen tutanakları birleştirmek; ilçe seçim tutanağını düzenlemek; bu tutanağı İl Seçim Kuruluna göndermek.

Sandık Kurulu:

Sandık Kurulu, başkanla 4 üyeden kurulur.

Sandık kurulu başkanı şöyle seçilir: İlçe Seçim Kurulu toplanır. Seçmenler arasında, okur-yazar, iyi tanınmış kişilerden, her sandık için

iki kişi düşünülerek bir liste düzenlenir. İlçe Seçim Kurulu, bu listeden her sandık için bir ad çeker; adı çekilen o sandığın başkanı olur. Sandık Kurulu üyelerinden üçü siyasî partilerden alınır. İlçe Seçim Kurulu bütün partilerden, her sandık için birer aday ister.

Partilerin sayısı üçten çoksa, Kurul, ad çekerek asıl üyeleri saptar; öbür adaylar yedek üye olurlar. Sandık Kurulunun dördüncü üyesi, Mahalle İhtiyar Heyeti veya Köy İhtiyar Meclisi üyelerinden, ad çekilerek seçilir.

Sandık Kurulunun başlıca görevleri şunlardır:

1 — Sandık alanı içinde, seçim işlerinin düzenli geçmesini sağlamak; oy verme işlerini yürütmek.

2 — Oy verme işleri üzerinde itiraz edilirse, durumu hemen inceleyip karara bağlamak; sandık kurulunun verdiği karara itiraz edilirse, bu itirazı İlçe Seçim Kuruluna bildirmek;

3 — Sandığa atılmış olan oy pusulalarını saymak, tutanaklara geçirmek, tutanakları İlçe Seçim Kuruluna teslim etmek. Sandık oy durumunu sandık alanında ilân etmek.

SORULAR

1 — Devlet idaresine seçim yoluyle katılan kuruluşlar hangileridir?
2 — Mahallî ve genel seçimler hangileridir?
3 — Seçim usulleri nelerdir? Türkiye'de hangileri uygulanır?
4 — Seçimlerin genel esasları nelerdir?
5 — Seçim çevresi, seçim bölgesi, sandık bölgesi sözcüklerinden ne anlıyorsunuz?
6 — Seçimin yenilenmesi kararını kimler verebilir?
7 — Senatörler kaç yıl için seçilirler? Cumhuriyet Senatosu seçimi kaç yılda bir yapılır?
8 — Seçim kurulları nelerdir? Kimlerden meydana gelir? Bu kurulların görevlerini kısaca belirtiniz.

SEÇİMLERİN YAPILMASI

SEÇME VE SEÇİLME

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Seçmenler.
2 — Adaylar.
3 — Önemli Seçim Hazırlıkları.
4 — Oy Verme.
5 — Seçim Sonrası.
6 — Seçmenin Sorumluluğu.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Seçimle ilgili kanunları bularak, «Konunun Ana Çizgileri»nde belirtilen maddeleri inceleyiniz.
2 — Sizce demokratik rejimde seçmenin sorumluluğu neden büyüktür?

1 — Seçmenler:

Seçim hakkı olanlara **seçmen** denir. Seçim hakkı olanlar, seçimlerde sandık başına giderler; oylarını kullanırlar. O halde, seçmen, oy vermeğe hakkı olan vatandaş demektir.

Kimler Seçmen Olabilir?

21 yaşını bitiren her Türk seçmen olabilir. Seçim Kanunu böyle der. Yalnız, askerlik yapan vatandaşlar; erler, onbaşılar, kıta çavuşları oy kullanamazlar. Bunlar izinde de olsalar oy veremezler. Askerî okullarda okuyanlar, 21 yaşını doldurmuş olsalar bile, seçmen olamazlar; oy kullanamazlar. Ama, subayların, assubayların seçmenlik hakları vardır; oy kullanırlar.

Kimler Seçmen Olamaz?

Seçmen olamayanlar şunlardır:

1 — Akıl hastaları, düşünemeyecek kadar kocamış olanlar, alkolikler vb.

Seçim Kanunu bunlar için şöyle der: «Kısıtlı olanlar seçmen olamazlar.»

2 — Halkı ilgilendiren hizmetlerde çalışmalarına izin verilmeyen kimseler; başka bir deyişle, kamu hizmetinden yasaklı olanlar.

2 — Adaylar:

Seçilme şartlarını taşıyan bir vatandaş, milletvekili veya Cumhuriyet Senatosu üyesi olmak için seçime katılmak isterse, Seçim Kanununun

gösterdiği şekilde, dileğini bildirir. Bu dileği uygun görülürse o vatandaş **aday** olur.

Adaylık için iki yol vardır:

1 — Seçilme şartlarını taşıyan her vatandaş, dilerse aday olmak için doğrudan doğruya İl Seçim Kuruluna baş vurabilir. Bu yoldan aday olan vatandaşa **bağımsız aday** denir.

2 — Bir siyasî partiye bağlı ve o siyasî partinin adayı olmak isteyen vatandaşın tutacağı yol başkadır. Seçilme şartlarını taşıyan, başka bir deyişle, seçilme yeterliğine sahip olan vatandaş, önce dileğini bağlı bulunduğu partiye bildirir. Her partinin, aday işlerini düzene koyan kuralları vardır. Bu kurallar, her partinin tüzüğünde belirtilmiştir. En yaygın kural, seçim çevresinde yapılan **yoklama**ya katılmak, o yoklamayı kazanmaktır.

Kimler Milletvekili Olabilir?

Milletvekili olacaklar aşağıdaki şartları taşımalıdırlar:

1 — Türk vatandaşı olmak;
2 — Otuz yaşını doldurmuş olmak;
3 — Türkçe okuyup yazma bilmek;
4 — Kısıtlı olmamak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak;
5 — İzinsiz olarak yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamış olmak;
6 — Ağır hapis cezası yememiş olmak; beş yıldan çok hapis cezası yememiş olmak;
7 — Rüşvet almak, hırsızlık ve dolandırıcılık yapmak, devletin parasını çalmak gibi yüz kızartıcı bir suçtan ötürü ceza yememiş olmak;
8 — Askerliğini yapmış olmak veya yapmış sayılmak.

Kimler Cumhuriyet Senatosu Üyesi Olabilir?

Senatör olacaklar aşağıdaki şartları taşımalıdırlar:

1 — Türk vatandaşı olmak;
2 — Kırk yaşını doldurmuş olmak;
3 — Üniversite veya yüksek bir okulu bitirmiş olmak;
4 — Kısıtlı olmamak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak;
5 — İzinsiz olarak yabancı bir devletin hizmetinde bulunmamış olmak;
6 — Ağır hapis cezası yememiş olmak, beş yıldan çok hapis cezası yememiş olmak;
7 — Rüşvet almak, hırsızlık ve dolandırıcılık yapmak, devletin parasını çalmak gibi yüz kızartıcı bir suçtan ötürü ceza yememiş olmak;
8 — Askerliğini yapmış olmak veya yapmış sayılmak.

Sandık seçmen listelerinde adlarını arayan vatandaşlar.

3 — Önemli Seçim Hazırlıkları:

Seçimlerin, millet egemenliğini tam gerçekleştirebilecek şekilde yapılması şarttır. Seçim işlerinin eksiksiz yürütülebilmesi için iyi hazırlanmak gerekir. Seçimlere hazırlanırken yapılacak işleri kanun göstermiştir.

Seçmen Kütükleri:

Seçimlerden önce, köyümüzde veya mahallemizde ev ev dolaşırlar. Her evde, seçmen olabilecek kimler varsa onları sorarlar. Evimize gelenler, seçmen olacakların adlarını, soyadlarını, doğum yerlerini ve doğum tarihlerini yazarlar. Ayrıca, oturduğumuz evin numarasını, önünden geçen caddenin veya sokağın adını da kaydederler. Her seçmenin adının karşısına, imza için bir de boş yer bırakırlır. Böylece, seçmenlerin adları alt alta yazılır gider; köyümüzün veya mahallemizin bütün seçmenleri kâğıtlara sırayla yazılmış olur. Bu kâğıtlar bir araya konur; bunların hepsine birden **Seçmen Kütüğü** denir.

Seçmen kütüklerinin çok dikkatli hazırlanması şarttır. Çünkü, kimlerin oy vereceğini seçmen kütükleri belirtir.

Seçmen kütüklerinden yararlanarak **sandık seçmen listeleri** hazırlanır. Sandık seçmen listesi, bir seçim sandığına kimlerin oy atacaklarını gösterir. Bu liste, seçimlerde çok işe yarar. Seçmen listeleri, köyde veya mahallede halkın kolayca görüp okuyabileceği bir yere asılır. Listeler, 7 gün asılı kalır; seçmenler adlarının yazılıp yazılmadığını öğrenirler. Adını, seçmen listesinde bulan vatandaş, sandık başına gidip oyunu kullanabileceğini anlar. Adını, bu listede bulamayan seçmen vatandaş **muhtara** veya seçmen listesinin bulunduğu yerde **bu işlere bakan görevliye** baş vurarak adını yazdırır. **Adı, seçmen listesinde yazılmayan vatandaş oyunu kullanamaz.**

Seçmen Kartı:

Adı, sandık seçmen listesinde bulunan vatandaşlara **seçmen kartı** verilir. Seçmen kartı, seçmenin tanıtma belgesidir; sandık başına gittiği zaman bu kartı gösterir ve oyunu kullanır.

Seçmen kartı, sandık seçmen listesinden yararlanarak hazırlanır.

Seçmen kartını, İlçe Seçim Kurulu Başkanı hazırlatır. Seçmen kartlarını, ev ev dolaşarak dağıtırlar. Evde kimse bulunmadığı için, seçmen kartı bırakılamayan vatandaş, kartını muhtardan alabilir. Muhtara gidemeyen bir seçmen, kartını, seçim günü, Sandık Kurulu Başkanından isteyebilir.

Seçim Propagandası:

Seçimlerden önce partiler, parti adayları ve bağımsız adaylar seçim propagandası yaparlar. Partilerin ve adayların propaganda zamanını kanun belirtmiştir; propaganda seçim gününden 21 gün önce başlar, oy verme gününden önceki gün saat 18'de sona erer.

Seçim propagandasının amacı, partilerin ve adayların, düşüncelerini, yurda hizmet için yapacakları işleri açıklamak; seçmen vatandaşları etkileyerek, kendilerinden yana olanları çoğaltmaktır.

Partiler propagandalarını çeşitli yollardan yaparlar. Radyodan faydalanırlar; radyo konuşmalarında düşüncelerini, işbaşına geçtikleri zaman yapacakları işlerin programını ortaya koyarlar. Açık hava toplantıları ve kapalı salon toplantıları düzenlerler. Seçmen vatandaşlara seslenerek, en iyi işleri kendilerinin başarabileceklerini, yurt kalkınmasını sağlayacak güçte olduklarını anlatırlar. Partileri tutan gazeteler, propaganda konuşmalarını uzun uzun yazar.

Duvarlara, göze çarpacak afişler yapıştırarak, seçmen vatandaşların beğenecekleri düşünceleri özlü yazılar ve resimlerle yayarlar. Basılı çeşit çeşit propaganda kâğıtlarını, el ilânlarını dağıtırlar.

Seçim Günü Yapılan İşler:

Seçim günü çok önemli bir gündür. Bugün, seçimle ilgili bütün işlerin çok düzenli yürütülmesi gerekir. Bütün vatandaşlar davranışlarında dikkatli ve serinkanlı olmalıdırlar. Düzensizliğe yol açacak davranışlardan kaçınmalıdırlar. Vatandaşların, kanunların seçim günü için koydukları yasakları iyi bilmeleri gerekir. Örneğin, seçim gününde alkollü içkiler içmek, silâh taşımak yasaktır. Yasaklara uymayanlar cezaya çarptırılırlar.

4 — Oy Verme:

Seçmen vatandaşlar, oy verme günü, sandık başına giderek oylarını verirler. Oy vermeye, sabahleyin saat 8'de başlanır; oy verme işi saat 17'ye kadar sürer. Saat 17'ye geldiği zaman, sandık başında sıra bekleyen vatandaşlar varsa, onların oylarını kullanmalarına izin verilir.

Seçmenler, oy vermek için sıraya girerler. Sandık başına gelen vatandaş, seçmen kartını Başkana sunar. Başkan, seçmenin adını seçmen listesinde bulur. Sonra seçmene, masa üzerindeki birleşik oy pusulalarından ve çift mühürlü özel zarflardan birer tane; bir de üzerinde «Evet» yazılı bir mühür verir; kapalı oy verme yerine girerek, oy pusulasını bu zarfa koyup, zarfı iyice kapatmasını söyler. Seçmen, birleşik oy pusulasını, zarfı ve «Evet» yazılı mührü alıp kapalı oy verme yerine girer.

Birleşik oy pusulası şudur:

Seçime katılan siyasî partilerin oy pusulaları, bu kâğıt üzerinde, yan yana veya alt alta sıralanmıştır; pusulalar belirli çizgilerle ayırt edilmiştir. Her partiye ayrılan oy pusulası kesiminde, o partinin özel işareti, adının baş harfleri, tam yazılı adı, adayların adları ve soy adları belirtilmiştir. Seçmen, kapalı oy verme yerinde, beğendiği partinin aday listesi bulunan kesimine «Evet» yazılı mührü basar, sonra birleşik oy pusulasını zarfa koyar, zarfı iyice kapar. Seçmen bağımsız bir adaya oy vermek isterse, oy verme yerinde bulunan, o bağımsız adayın oy pusulasını zarfa koyabilir. O adayın basılı oy pusulası yoksa, kapalı oy verme yerine ko-

Oyunu kendi eliyle seçim sandığına atan bir seçmen vatandaş ve sandık kurulu üyeleri

Oylar sayılıyor.

nan beyaz ve boş bir kâğıda adayın adını ve soyadını kendi yazar ve pusulayı zarfa koyar.

Seçmen, kapalı oy verme yerinden çıkar; sandık başına gelir. Kapattığı zarfı kendi eliyle sandığa atar. Sandık seçmen listesindeki adının karşısındaki boş yeri imzalar ya da oraya sol baş parmağını basar.

Oyların Sayımı ve Dökümü

Oy sandığı, saat 17'den önce açılmaz. Oy verme işi bitince, Sandık Kurulu Başkanı bunu yüksek sesle ilân eder. Sandık, oy verme yerinde ve vatandaşların gözü önünde açılır; oyların sayım ve döküm işini oradaki vatandaşlar izlerler. Sayım bitip de sonuçlar cetvele geçirildi mi, Başkan, bu sonuçları yüksek sesle duyurur. Sayım sonucunu gösteren cetvelin bir örneği sandık çevresi içinde, bütün vatandaşların görebileceği bir yere asılır. Bu cetvelin örnekleri siyasî partilere, bağımsız adayların gözlemcilerine verilir.

Sandık Kurulu, yapılan bütün işlemleri ve sonuçları bir tutanağa geçirir. Kurul, seçim işleriyle ilgili bütün yazıları, oy pusulalarını İlçe Seçim Kuruluna teslim eder.

İlçe Seçim Kurulu, sandık kurullarından gelen sonuçları birleştirir. Durumu bir tutanakla saptar. Bu tutanağın bir örneği İlçe Seçim Kurulu-

Yüksek Seçim Kurulunun bazı üyeleri, bütün gece seçim sonuçlarını izlerler.

nun bulunduğu yerdeki kapıya asılır; bir örneği de İl Seçim Kuruluna götürülür.

İl Seçim Kurulu, ilçe seçim kurullarından gelen sonuçları birleştirir; İlin (seçim çevresinin) seçim sonucunu bir tutanakla saptar. Tutanağın bir örneği İl Seçim Kurulu kapısına asılır.

Bu işler bittikten sonra hangi adayların seçimi kazandıkları belli olur. Oyların sayıları, oranları seçim kanununda gösterilen kurallara uygun olarak değerlendirilir.

Seçimlerin kesin sonuçlarını **Yüksek Seçim Kurulu** ilân eder. Sonuçlar radyo ile duyurulduğu gibi resmî gazetede de yayımlanır.

5 — Seçim Sonrası:

Seçimler yapılır, biter. Ama, seçmen vatandaşların işi bitmez. Seçimlerden sonra da, vatandaşların bazı ödevleri vardır. Bunları kısaca gözden geçirelim.

Vatandaşlar Seçimlerin Sonuçlarını Olduğu Gibi Kabul Etmelidirler: Seçimlerin sonuçları ilân edildikten sonra, hangi partinin iş başına geçeceği, hangi partilerin muhalefet görevini yapacakları belli olur. Bu duruma, bütün partili vatandaşlarla bir partiye bağlı olmayan (bağımsız) vatandaşların saygı göstermeleri, genel sonucun yurdumuz ve milletimiz için hayırlı olmasını dilemeleri şarttır. Demokrasi düzeninde iktidarda olmakla, muhalefette olmak aynı derecede şerefli; yapılan hizmetler aynı ölçüde değerlidir. Seçim sonuçları ilân edildikten sonra, gereksiz sert, kırıcı tartışmalar hiç bir şekilde yapılmamalıdır.

Seçimlerde yolsuzluklar olmuşsa, vatandaşların itiraz etmeğe hakları vardır. Nasıl itiraz edileceğini kanun göstermiştir.

Eğer, bir iki yerde, seçim yanlışlıkları ya da yolsuzlukları olmuşsa, bu yanlışlıklar ve yolsuzluklar giderilir.

Karşı Partilerden Olan Vatandaşlar İyi Geçinmelidirler:

Ayrı partileri tutan vatandaşların düşünce ve kanaatları ayrı olabilir. Demokrasi düzeninde, böylesi çok olağandır. Ancak, düşünce ve kanaat farkları, vatandaşların bozuşmalarına, düşmanlık derecesine varan ayrılıklara hiç bir zaman sebep olmamalıdır. Yurdunu, milletini seven insanlar, hiç bir zaman birbirlerinin düşmanı olamazlar; yurt ve millet uğrunda el ele verirler; beraber çalışırlar.

6 — Seçmenin Sorumluluğu:

Sandık başına giderek oy vermek, seçmen vatandaşın en önemli haklarından ve ödevlerinden biridir. Seçmen vatandaş sandık başına mutlaka gitmelidir. Bu hak ve ödev yalnız sandık başında başlayıp bitmez. Seçmen vatandaş vereceği oy için çok önceden düşünmeğe başlar. Hangi partinin adaylarına veya bağımsız adaya oy vereceğini kararlaştırır. Oyunu kullandıktan sonra da seçtiklerinin yaptıkları işleri değerlendirir. Seçmen vatandaşların en büyük dileği şudur: Seçerek Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderdikleri temsilcilerinin bu güzel yurt için, bu büyük **millet için iyi çalışmaları**, iyi işler başarmaları.

Bu bakımdan, seçmenlerin, seçim yapılmadan önce adayları iyice tanımaları gerekir. İyi tanıyabilmek için radyodaki propaganda konuşmalarını dikkatle dinlemeli; açık hava ve kapalı salon toplantılarında söylenen sözler üzerinde iyice durmalıdırlar. Çeşitli gazeteleri okumak da, partililerin tutumlarını anlamak için çok faydalı olur. Seçmen vatandaşlar yapılan propagandalar üzerinde uzun uzun düşünmeli, partilerin neler yapmak istediklerini, açık ve seçik anlamağa çalışmalıdırlar. Adayların, doğru, çalışkan, tecrübeli ve olgun insanlar olup olmadıklarını iyice araştırmalıdırlar. Ondan sonra, hangi adayların yurt ve millet için daha iyi hizmetlerde bulunabileceklerine kolayca hükmedebilirler.

Bundan başka, seçmenlerin, seçime katılacak partilerin programlarını da okuyup öğrenmeleri gerekir. Partiler, seçimlerden önce **seçim beyannameleri** dağıtırlar. Seçmenler bu beyannameleri de çok dikkatli okumalıdırlar. Çünkü, bu beyannamelerde yapacakları işler belirtilmiştir.

Seçmenler, adayları, partilerin tutumunu anladıktan sonra, oylarını bilinçli olarak verme gücünü kazanırlar. Seçmen vatandaşlar, seçimlerden sonra da seçilen milletvekillerinin ve senatörlerin tutumlarını, yaptıkları işleri izlemeledirler. İşbaşındaki partinin ve muhalefetteki parti-

nin çalışmalarını değerlendirmelidirler. Ulaşacakları düşünce ve kanaatleri, gelecek seçimlerde onlara yardımcı olacak; yapılan işleri beğenmişlerse, oylarını, önceki seçimlerdeki gibi kullanacaklar; yapılan işleri beğenmemişlerse, oylarını başka adaylara vereceklerdir.

Demokrasi düzeninde, seçmen vatandaşlar oylarını kullanırlarken büyük bir sorumluluk taşımaktadırlar. Temsilcilerini iyi seçebilmek için çok uyanık, düşünceli davranmaları kaçınılmaz ödevleridir.

SORULAR

1 — Kimler seçmen olamaz?
2 — Seçim çevresinde yapılan yoklama ne demektir?
3 — Milletvekili ve senatör olacaklar hangi şartları taşımalıdırlar? Karşılaştırarak belirtiniz.
4 — Seçmen kütüğü, sandık, seçmen listesi, seçmen kartı nasıl hazırlanır ve ne işe yarar?
5 — Seçim propagandası niçin ve nasıl yapılır?
6 — Birleşik oy pusulası ne demektir?
7 — Seçimlerin kesin sonuçları, Yüksek Seçim Kuruluna nasıl gelir?

VERGİ

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Vergi Nedir?
2 — Vergi ve Çeşitleri.
3 — Vergi Kuralları.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Ailenizin sağladığı kazançlardan ötürü hangi vergileri ödemektesiniz?
2 — Veraset, intikal, muamele, gümrük, istihlâk, resim, harç, tanzifat, tenvirat, ruhsat, sözcüklerinin karşılıklarını, sözlüklerden yararlanarak öğreniniz.

1 — Vergi Nedir?

Günümüzde devletin görevleri çok artmıştır. Bu görevleri karşılamak için de paraya ihtiyaç vardır. Devlet bu parayı vatandaştan **vergi** adı altında toplar. Vergi, devletin genel giderlerini karşılayan kaynakların başında gelir.

Anayasa'mız, verginin niçin, ne ölçüde ve hangi yolla alınacağını açıklamıştır. Anayasa'mızın 61. maddesinde: **«Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür.**

Vergi, resim ve harçlar ve benzeri malî yükümler ancak kanunla konulur.» denmiştir.

Bu hükümden şunları anlamaktayız:

1 — Sadece kamu giderlerini karşılamak üzere toplanan paralara vergi denir.

2 — Herkes malî gücüne göre vergi öder.

3 — Kanunsuz vergi alınamaz.

Görülüyor ki, Anayasamıza göre, kazanç hangi alanda sağlanırsa sağlansın, az kazananın az, çok kazananın da çok vergi ödemesi gerekmektedir. Buna göre vergiyi şu şekilde tanımlayabiliriz:

Vergi, devletin kamu işlerini görebilmesi için, kişinin malî gücüne göre ödediği paradır.

2 — Vergi ve Çeşitleri:

Devletin aldığı vergileri dolaysız ve dolaylı olmak üzere iki büyük grupta toplayabiliriz:

Dolaysız Vergiler:

Dolaysız vergiler kişilerce, doğrudan doğruya vergi dairelerine ya da memurlarına ödenen vergilerdir. Bunlara vasıtasız vergiler de denir.

Dolaysız vergilerin kimlerden ve ne zaman alınacağı bellidir. Bazı hallerde ne kadar alınacağı da önceden saptanmıştır. Dolaysız vergiler ilgililerin malî güçleri göz önünde tutularak alındıklarından âdil vergiler sayılır. Dolaysız vergilerin başlıcaları şunlardır:

1 — Gelir vergisi,
2 — Kurumlar vergisi,
3 — Veraset ve intikal vergisi,
4 — Özel otomobil vergisi,
5 — Hayvanlar vergisi.

Dolaylı Vergiler:

Dolaylı vergiler, vergi dairelerine ya da tahsildarlara ödenmeyen, ama araya giren başka yollarla ödenen vergilerdir. Bu vergilere vasıtalı vergiler de denir.

Dolaylı vergilerin kimlerden ve ne zaman alınacağı belli değildir; bu vergileri herkes, farkına varmadan öder. Örneğin, her vatandaş tuz, sigara, şeker alırken, devletin bu maddeler üzerine koyduğu vergiyi de öder. İthal edilen bir malı satın alan da aynı durumdadır

Dolaylı vergiler kişilerin gelir durumları göz önünde tutulmadan alındıklarından adaletli vergilerden sayılmaz. Dolaylı vergilerin başlıcaları şunlardır:

1 — Gider vergileri,
2 — Gümrük vergisi,
3 — Resimler ve harçlar,
4 — Şeker tüketim vergisi,
5 — Tekel maddelerinden alınan Savunma vergisi.

3 — Vergi Kuralları:

Vergilerin konmasında ve toplanmasında bazı kurallar göze önünde bulundurulur. Bu kurallara göre konan bir vergiden hem devlet hem de vergiyi ödeyen (mükellef=yükümlü) büyük ölçüde yararlanır. Başlıca vergi kuralları şunlardır:

Adalet Kuralı:

Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür diyen Anayasa'mız, adalet kurallarının her vergide mutlaka göz önünde tutulmasını öngörmüştür. Buna göre çok kazananandan çok, az kazanandan da az vergi almak gerekir. Geliri çok olandan az vergi alınacak olursa, adalet kuralına aykırı hareket edilmiş olur.

Belirlilik Kuralı:

Verginin önceden belli olmasına belirlilik kuralı denir. Bu kural gereğince, vergilerin kimlerden ne tutarında alınacağı, alınma zamanları, gerektiğinde ilgililerin nereye itiraz edecekleri önceden belirtilir.

Kolaylık Kuralı:

Verginin ödenmesi vatandaşı sıkıntıya düşürmemelidir. Yükümlü vatandaş vergilerini kolaylıkla ödeyebilmelidir.

Örneğin, vergiyi taksitlere ayırmak ya da ilgilinin eline para geçtiği zamanı göz önünde tutmak gerekir.

Tutumluluk Kuralı:

Bu kural, vergilerin az masrafla toplanmalarını öngörür. Her devlet bu kurala büyük önem verir. Çünkü, vergiden maksat, kamu ihtiyaçlarını karşılayacak parayı elde etmektir.

Genellik Kuralı:

Vergi, ödeme gücü olan herkesten alınır, hiç kimse vergi vermekten uzak tutulamaz.

Vergilerimiz:

Devletçe ve kamu kuruluşlarınca alınan dolaysız ve dolaylı vergileri 3 büyük grupta toplayabiliriz:

1 — Devletin aldığı vergiler,
2 — İl Özel İdarelerinin aldığı vergiler,
3 — Belediyelerin aldığı vergiler.

DEVLETİN ALDIĞI VERGİLER

Doğrudan doğruya devlet bütçesine ait olan bu vergiler genel olarak Maliye Bakanlığı tarafından toplanır. Bu vergilerden **dolaysız** olanların başlıcaları şunlardır:

Gelir Vergisi:

Gelir vergisi, bir kimsenin bir yıl içinde sağladığı kazanç ve gelirinin safi tutarı üzerinden alınan dolaysız bir vergidir. Bu vergi gelirle oranlı olarak artar ve azalır; verginin oranı % 15 ile 70 arasında değişir.

Gelir vergisi, tüccarlardan, memurlardan, serbest meslek sahiplerinden, tarımdan kazanç sağlayanlardan, taşınabilir ve taşınamaz mallardan gelir elde edenlerden vb. alınır.

Yaşama güçlüğü içerisinde bulunanlardan ise bu vergi alınmaz. Örneğin, küçük çiftçi ve toprak işçilerinden, yılda 2 500 liradan az gelir sağlayan mülk sahiplerinden, emekli, dul ve yetim aylıklarından, dilsiz ve kör gibi sakat kişilerden, maaş ve ücretlerin en az geçim indiriminden gelir vergisi alınmaz.

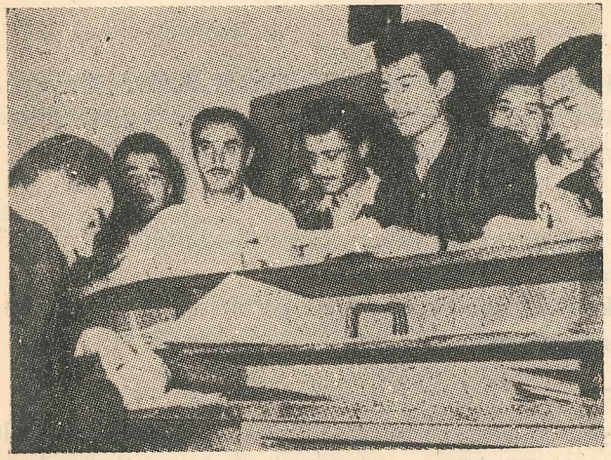

Bir vergi dairesinde vatandaşlar vergilerini ödüyorlar.

Gelir vergisi en önemli gelir kaynaklarından biridir.

Kurumlar Vergisi:

Kurumlar vergisi, tüzel kişiliğe sahip olan ortaklıkların, derneklerin ve ekonomik kurumların ödediği dolaysız bir vergidir.

Her yıl bu kurumlar yıllık safi kazançlarını bir beyanname ile vergi dairelerine bildirirler. Vergi, bu beyannamede belirtilen kazançları üzerinden alınır. Kooperatiflerle ortaklıklar, safi kazançlarının yüzde 20'sini, bunların dışında kalan kurumlar ise yüzde 35'ini vergi olarak öderler.

Kanun, Devlet Demiryollarını, Devlet Hava Yollarını, Tekel İşletmelerini, Millî Piyangoyu ve spor kulüplerini kurumlar vergisi dışında bırakmıştır.

Veraset ve İntikal Vergisi:

Veraset ve intikal vergisi, miras, vasiyet ve bağışlama yolu ile el değiştiren malların değerleri üzerinden alınan dolaysız bir vergidir.

Ancak, devlete, belediyelere ve köylere devredilen mallardan ve Millî Piyango ikramiyelerinden bu vergi alınmaz.

Özel Otomobil Vergisi:

Özel otomobil vergisi, özel otomobil ve kamyonet sahiplerinden arabaların ağırlık ve yeniliklerine göre alınan dolaysız bir vergidir.

Taksilerden ve resmî devlet arabalarından bu vergi alınmaz.

Devletin derlediği vergilerden büyük bir kısmı, daha önce gördüğümüz gibi dolaylı, yani önceden miktarı, nereden ve kimden alınacağı belli olmayan vergilerdir. Devletin topladığı **dolaylı vergilerin** başlıcaları şunlardır:

Gider Vergisi:

Bu vergi, **üretim** ve **hizmet** adı altında toplanabilen bazı vergilerden meydana gelir:

Üretim Vergisi: İlk üretim maddelerinden, akaryakıtlardan, elektrik enerjisinden, ispirto ve içkilerden alınan vergilerdir.

Hizmet Vergileri: Bu vergiler, üretim ve satımla ilgili olmayan ekonomik nitelikteki iş ve işlemlerden alınır. Başlıcaları şunlardır:

Muamele Vergisi: Banka ve sigorta işlemlerinden alınır.

Ulaştırma Vergisi: Tren, otobüs, kamyon, uçak, vapur gibi taşıtlarla, insan ve yük taşınırken alınır.

PTT Hizmet Vergisi: Posta, telgraf ve telefon hizmetleri karşılığında alınır.

Gümrük Vergisi:

Gümrük vergisi, dış ülkelerden ithal edilen mallardan alınan dolaylı bir vergidir. Bu vergi, mallar memlekete girerken **gümrük tarifelerine** göre alınır.

Gümrük vergisi önemli bir gelir kaynağıdır; aynı zamanda millî endüstriyi koruyan bir vasıtadır.

Vergi alınması gerekli bir malı, vergisini ödemeden memlekete sokmağa **kaçakçılık** denir.

Şeker İstihlâk ve Tekel Savunma Vergileri:

Gerek Şeker İstihlâk (tüketim), gerekse Tekel Savunma vergisi dolaylı vergilerdendir. Şeker istihlâk vergisi şekerden, tekel vergisi de sigara, içki, tuz, ispirto, av gereçleri gibi maddelerden alınır.

Resimler ve Harçlar:

Resim, devlet dairelerinde ya da kamu kuruluşlarında görülen hizmet ve yapılan masrafların karşılığı olarak o işle ilgili bulunan gerçek ya da tüzel kişilerden alınan paradır. Damga ve uçak resimlerinde olduğu gibi, pul yapıştırılmak suretiyle alınır.

Devlet dairelerinin yaptığı bazı hizmetlerden yararlananlar ise, işlerini yaptırmak ve masrafları karşılamak üzere, **harç** adı verilen bir miktar para öderler. Örneğin, tapu harçları, mahkeme harçları, pasaport harçları gibi.

İL ÖZEL İDARESİNİN ALDIĞI VERGİLER:

İl bütçesi, devlet gelirlerinden il için ayrılan paralarla, ilde oturanlardan alınan vergilerden meydana gelir.

İllerin aldıkları vergilerin en önemlileri:

1 — Bina vergisi,
2 — Arazi vergisi,
3 — Taş ve maden ocakları vergisidir.

Bina Vergisi:

Bina vergisi ev, apartman, otel, hamam, sinema, tiyatro gibi binaların safi gelirleri üzerinden alınan dolaysız bir vergidir.

Devlete ve belediyelere ait binalardan, mabetlerden, hayır kurumlarına ait hastane ve dispanserlerden, yabancı devletlerin elçilik ve konsolosluk binalarından, bina vergisi alınmaz.

Arazi Vergisi:

Arazi vergisi, arsa, tarla, bağ ve bahçe sahiplerinden, arazinin değerine göre alınan dolaysız bir vergidir.

Devlet Özel İdare, belediye ve köylere ait arazinin bir kısmından bu vergi alınmaz. Örneğin, spor alanları, çocuk bahçeleri, meralar, harman yerleri arazi vergisi dışında bırakılmışlardır.

Taş ve Maden Ocakları Vergisi:

Bu vergi, il sınırları içinde, taş, kireç ve maden ocakları işletenlerden alınan dolaysız bir vergidir.

BELEDİYELERİN ALDIĞI VERGİLER:

Belediyelerce alınan vergilerin başlıcaları şunlardır:

1 — Temizlik ve aydınlatma vergisi.
2 — Mezbaha resmi,
3 — Yapı ruhsatiye resmi,
4 — İlân ve levha resmi,
5 — Plaka resmi.

Temizlik ve Aydınlatma Vergisi:

Bu vergi, belediye sınırları içerisinde bulunan binaların sahiplerinden, sokak, cadde ve meydanların temizletilmesi ve aydınlatılması için alınan dolaysız bir vergidir.

Bu vergi, resmî dairelerden ve ibadet yerlerinden alınmaz.

Mezbaha Resmi: Kasaplık hayvanların mezbahada kesilmesinden ötürü alınan bir vergidir.

Yapı Ruhsatı Resmi: Yeni yapılacak ya da onarılacak olan binalara başlama veya onarma izni verilirken alınan vergidir.

İlân ve Levha Resmi: Duvar, cadde ya da bu iş için yapılmış özel yerlere yerleştirilen afiş, reklam ve ilânlardan alınan vergidir.

Plaka Resmi: Bisiklet, motosiklet, araba, otomobil, otobüs gibi taşıtlara takılan plakalardan alınan vergidir.

Burada sayılanlar belediyelerin önde gelen gelir kaynaklarıdır. Belediyeler bunlardan başka daha birkaç kaynaklara sahiptirler: Eğlence yerleri resmi; saçak, tente resmi; kantar ve tellaliye resmi; pazaryeri resmi vb.

SORULAR

1 — Dolaysız vergiler hangileridir? Bunlardan devlete en çok gelir sağlayan hangisidir?
2 — Dolaylı vergilerin dolaysız vergilerden farkı nedir? Dolaysız vergilere örnekler veriniz.
3 — «Adalet Kuralı» dolaysız vergilerde niçin daha iyi uygulanabilir?
4 — «Genellik Kuralı» ne demektir?
5 — Özel İdare vergileri nelerdir?
6 — Belediye vergileri nelerdir?

SAVUNMA

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Savunmanın Önemi.
2 — Barış ve Savaşta Savunma Ödevleri.
3 — Askerlik Yaşı ve Yoklamaları.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Savunma ödevinin son derece önemli olduğunu nasıl açıklayabilirsiniz?
2 — Millî geleneklerimize göre, halkımızın savunma işlerine karşı tutumu nasıldır? Büyüklerinize Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı hakkında ilginizi çeken sorular sorarak konuyu hazırlayınız.

1 — Savunmanın Önemi:

Bilimsel ve teknik alanda sağlanan büyük gelişmelere rağmen insanlık, savaşı ortadan kaldıramamıştır. Çağımızda da milletler, ilkel topluluklar gibi kıyasıya çatşmaktadırlar. Örneğin, Birinci Dünya Savaşında 10 milyon, İkinci Dünya Savaşında 25 milyon insan ölmüştür.

Yeni kuşakları savaş felâketinden kurtarmak için kurulan çeşitli örgütler de henüz arzulananı sağlamaktan uzaktır. Şüphesiz Birleşmiş Milletler Teşkilâtının barışı korumakta çok büyük faydası olmuştur; hatta bu teşkilât birçok savaşı da önlemiştir. Ancak, savaş tehlikesi ortadan kalkmış değildir.

Bağımsız, hür ve mutlu yaşamak için kuvvetli olmaktan başka çare yoktur. Bunun için de saldırganları durdurabilecek güçlü bir orduya ihtiyaç vardır. Savaşı önleyen de, kazanan da ordudur.

2 — Barış ve Savaşta Savunma Ödevleri:

İnsanların savaşı önleyememeleri, savaş için hazırlanmayı gerektirmiştir. Savaş için hazırlıkların çoğu ise barış zamanında yapılır. Savaşa hazırlanma bir uzmanlık işidir; savunma hazırlığı da uzmanlarca yürütülür. Bu gibi hazırlıkları zamanında yapmamış olan toplulukların savaşı başarı ile sonuçlandıracakları düşünülemez.

Barışta yapılan savunma hazırlıklarının başlıcaları şunlardır:

1 — Savunma İçin Gerekli İnsan Gücünü Hazırlamak:

Türk milleti **«Yurtta Barış, Cihanda Barış»** görüşünü benimser. Yeryüzündeki bütün toplumların kardeşçe ve mutluluk içinde yaşamalarını diler. Ancak kendisi de bağımsız ve hür yaşamak istediğinden gerekli hazırlıklarda bulunmaktan da geri kalmaz.

Her alanda olduğu gibi savaşta da en değerli ve en önemli olan insandır. Savaşı kazanacak ya da kaybedecek olan odur.

Savaşacak olanları iki büyük gruba ayırabiliriz. Bunlardan birinci grup, askerliği meslek olarak seçenlerden meydana gelir. Bu gibiler askerî okullarda ve eğitim merkezlerinde uzun süreli ciddî bir eğitim görürler; savaşı ya da savunma işlerini planlayan ve uygulayan bu gruptur.

İkinci grup ise askerliği meslek olarak seçmemiş olanlardan meydana gelir. Bunlar kanunda gösterilen süre hizmet ederler; askerliğin ne olduğunu öğrenirler; silâhları tanırlar, kullanırlar, tatbikatlara katılırlar. Bir kelime ile savaşmak için gerekli bilgileri edinirler.

2 — Savunma İçin Gerekli Savaş Araçlarını Hazırlamak:

Zamanımızda savaş araçları çok çeşitli ve güçlüdür. Karadan olduğu kadar denizden ve havadan gelecek tehlikeler çok büyüktür. Bu tehlikeleri uzaklaştırmak için en azından aynı güçte silâhları edinmek gerekmektedir.

Silâh ve malzemelerin (gereçlerin) sağlanması, belli yerlere yerleştirilmesi, ihtiyacı giderecek miktarda depolanması için en uygun zaman ise barış zamanıdır.

3 — Vatandaşların Topyekûn Hazırlanmalarını ve Moral Eğitimlerini Sağlamak:

Bugünün savaşları, sadece orduların çarpışması şeklinde olmamaktadır. Milletler savaşa bütün güçleriyle katılmaktadırlar. Bundan dolayı daha güçlü olmak için hep birlikte el ele çalışmak zorundayız.

Ayrıca; bugünün savaşlarında bir milletin birlik halinde olması, kendine inanması ve güvenmesi silâhlar kadar, hatta onlardan daha çok önem taşımaktadır. Bu sebeple, millî birliği pekiştirmek, insanlarımızı aynı ülküler etrafında toplamak, her vatandaşı halinden memnun duruma getirmek zorundayız. Bozguncu ve toplumu parçalayıcı fikir ve hareketleri önlemek görevimizdir.

Savaş Halinde İse Başlıca Görevlerimiz Şunlardır:

1 — Seferberlik ilân edilince, askerî makamlardan gelen emirlere uymak önde gelen ödevimizdir. Askerlik çağında olanlar emir alır almaz ordu saflarına katılırlar; Sivil Savunmada görevli olanlar bu örgütün emrine girerler.

2 — Bugünün savaşlarında askerle siviller arasındaki fark büyük ölçüde azalmıştır. Siviller de savaşın kazanılması için bütün güçleriyle

çalışırlar; her fedakârlığa katlanırlar. Çünkü savaş, fedakârlığa katlanmasını bilmeyen toplumların kazanabilecekleri bir iş değildir.

3 — Savaşta her türlü hak ve hürriyetler kayıtlanır. «Her şey savaş için» kuralı geçerli hale gelir. Memleketin yerüstü ve yeraltı servetleri, endüstri kaynakları, taşıt araçları vb. hep savaşın kazanılmasına ayrılır.

Çünkü savaş bir millet için hür ya da esir yaşama, daha doğru bir deyişle var olma ya da yok olma davasıdır.

SAVUNMA İŞLERİNİ YÜRÜTEN ÖRGÜTLER

Yurdumuzda savunma işleriyle uğraşan iki büyük organ vardır. Bunlardan birisi Millî Savunma Bakanlığı, öteki Genelkurmay Başkanlığıdır.

Millî Savunma Bakanlığı:

Bu bakanlığın başlıca görevleri şunlardır:

1 — Askerlik çağına gelenleri silâh altına almak;
2 — Subay ve assubayları yetiştirmek için okullar açmak;
3 — Ordu için gerekli yiyecek, giyecek, silâh ve cephane sağlamak.
4 — Silâh ve cephane fabrikaları kurmak, sabit ve seyyar hastaneler açmak.

Genelkurmay Başkanlığı:

Genelkurmay Başkanlığının başlıca görevleri şunlardır:

1 — Cumhurbaşkanı adına Başkomutanlık işlerini yürütmek;
2 — Askerî birliklerin kadrolarını hazırlamak;
3 — Seferberlik ve savaş planlarını hazırlamak;
4 — Subay ve erlerle ilgili eğitim planlarını hazırlamak ve uygulamak;
5 — Savaş halinde orduyu sevk ve idare etmek.

Askerlik Daireleri ve Şubeleri:

Askerlik Daire ve Şubeleri, vatandaşların askerlik işlerini görmek üzere kurulmuşlardır. Millî Savunma Bakanlığına bağlıdırlar.

Askerlik Daireleri:

Bu dairenin başında Askerlik Dairesi Başkanı bulunur. Askerlik dairelerinin başlıca görevleri şunlardır:

1 — Askerî kanun ve yönetmelikleri ve bölge komutanlarının emirlerini uygulamak;
2 — Seferberlik hazırlıkları yapmak;
3 — Askerlik şubelerini kontrol etmek, karşılaştıkları güçlükleri çözmek.

Türk gençleri askerlik çağına girmeyi dört gözle beklerler ve bu göreve seve seve koşarlar. Askere alınma zamanlarında askerlik şubelerinin önü bayram yerine döner.

Askerlik Şubeleri:

Askerlik şubelerinin başında Şube Başkanları bulunur. Askerlik şubelerinin başlıca görevleri şunlardır:

1 — Askerlik çağına giren gençlerin yoklamalarını yapıp askere göndermek;

2 — Bölgesindeki taşıtların cinsini, sayılarını tespit etmek, gerektiğinde bunların ordu emrine verilmesini sağlamak;

3 — Yardıma muhtaç asker ailelerine yardım etmek.

Her ilçede bir askerlik şubesi bulunur. Askerlikle ilgili olanlar bu şubeye kaydolunur. Başka bir şehre ya da kasabaya yerleşenler kayıtlarını oturdukları yerin şubesine nakletmek zorundadırlar.

3 — Askerlik Yaşı ve Yoklamaları:

Askerlik Çağı:

Erkeklerin askerlik çağı 20 yaşına bastıkları yılın ocak ayının birinde başlar. 46 yaşına girdikleri yılın 1 ocağına kadar devam eder. Bu çağ 26 yıllık bir süredir. Bu süre üç devreye ayrılabilir:

1— Yoklama devresi. 2— Muvazzaflık devresi. 3— İhtiyatlık devresi.

Yoklama Devresi: Bu devre **ilk yoklama** ve **son yoklama** diye ikiye ayrılır. İlk yoklama 1 ocaktan 30 hazirana kadar devam eder. Son yoklama ise 1 temmuzdan 31 ekime kadar sürer. İlk yoklamadan maksat askerlik çağına girenleri tespit etmek ve askerlik kütüğüne yazılmalarını sağlamaktır.

Son yoklama, ilçe merkezlerindeki askerlik şubelerinde **Askerlik Meclisi** tarafından yapılır. Adaylar teker teker Askerlik Meclisinde bulunan doktorlar tarafından muayene edilir; sağlam, sakat, geçici çürük ve çürük diye gruplara ayrılırlar.

Sağlamlar tam askerlik yapar, sakatlar geri hizmetlerde çalıştırılır; geçici çürükler ertesi yıla bırakılır; bu halleri beş yıl devam ederse çürüğe çıkarılırlar; çürükler ise askere alınmazlar.

Son yoklama sırasında öğrenci olanların askerlikleri geri bırakılır; bu durum 29 yaşına kadar sürebilir. Öğrenci niteliğini kaybedenler, bir

Süvarilerimiz, kahramanlıklarıyle tarihte ün salmışlardır.

sınıfta iki yıl üst üste kalarak belge alanlar, devlet ortaokul, lise ve dengi okulların bitirme sınavlarını süresi içinde başaramayanlar askere alınırlar.

Yoklamalarını yaptırmayanlara **Yoklama Kaçağı** denir. Bu gibiler, ağır şekilde cezalandırılır.

Muvazzaflık Devresi: Bu devre kıtaya giriş tarihinden terhis tarihine kadar devam eden devredir. Askerliklerini er olarak yapanlar için bu süre bütün sınıflarda iki yıldır.

Üniversite ve yüksek okul mezunları askerliklerini yedek subay olarak yaparlar.

İhtiyatlık Devresi: Bu devre muvazzaflık devresinin bitiminden askerlik çağının sona erdiği tarihe kadar geçen devredir. Bu devre içinde bulunana **ihtiyat** denir. İhtiyatlar seferberlik ilân edilince silâh altına alınırlar. Bazen de yeni silâhları öğrenmeleri için askere çağrılırlar.

SORULAR

1 — Barışta ve savaşta savunma ödevleri nelerdir?
2 — Sivil savunma niçin önemlidir?
3 — Yurdumuz askerlik işleri bakımından hangi bölgelere ayrılmıştır?
4 — Askerlik çağı kaç yıldır? Devrelerini anlatınız.

TRAFİK BİLGİLERİ

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Trafikle İlgili Tanımlar.
2 — Şehir ve Köy Planlarının Trafikle İlgisi.
3 — İşaret Levhaları.
4 — Trafik Polisinin İşaretleri.
5 — Ehliyetname Çeşitleri.
6 — Kazalar ve Kaza İstatistikleri.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Çevrenizde trafik düzenini kolaylaştırmak için ne gibi işler yapılmalıdır?
2 — Bir «Taşıt Kullanma Ehliyet»i bularak inceleyiniz.

1 — Trafikle İlgili Tanımlar:

Tanım, bir şeyin ne olduğunu anlatmak, bir kelimenin anlamını ortaya çıkarmaktır. İyi bir tanım, tanımlanan şeyin bütün bireylerini içine alır ve başkalarını da dışarıda bırakır.

Bütün bilgilerde olduğu gibi trafik bilgisinde de birçok terim kullanılır. Bunlardan önemli olanların bazıları şunlardır:

Trafik:

Yayaların, hayvanların, ve nakil vasıtalarının kara yolu üzerindeki hal ve hareketleridir.

Kara Yolu:

Trafik için herkesin yararlanmasına açık olan arazi şeridi ve alanlarıdır.

Taşıt:
Kara yolunda insan, hayvan ve eşya taşımaya yarayan araçlardır.

Kaplama:
Taşıtların emniyetle gidiş gelişlerini sağlamak için kara yollarının beton, asfalt, kum, çakıl vb. ile örtülmüş olan kısımdır.

Banket:
Yol kenarınca uzanan, normal hallerde yayaların faydalanacağı, gerektiğinde ise araçların durabileceği çakıl ve toprakla örtülü olan kısımdır.

Yaya kaldırımlarında yalnız yayalar yürüyebilirler.

Yaya Kaldırımı:

Yolun kenar dışları (bordür) ile başkalarına ait mülkler arasında kalan ve yalnız yayaların gidip gelmelerine ayrılmış olan kısımdır.

Kavşak:

Birden fazla kara yolunun kesiştikleri yerde meydana gelen alandır.

Yaya Geçidi:

Kara yollarında yayaların karşıdan karşıya emniyetle geçmelerini sağlamak için, kaplamanın çivi, boya, renkli taş ile işaretlenmiş olan kısmıdır.

Şerit:

Taşıt araçlarının gidiş yönüne göre, hareket edebilmesi için ayrılmış olan yol kısmıdır.

Şöför:

Motorlu nakil vasıtalarını sevk ve idare eden kimsedir.

Sürücü:

Motorsuz nakil vasıtalarını ya da hayvanları sevk ve idare eden kimsedir.

İstiap Haddi:

Bir aracın en çok taşıyabileceği ağırlık ya da yolcu sayısıdır.

2 — Şehir ve Köy Planlarının Trafikle İlgisi:

Bilim ve teknikte sağlanan gelişmeler toplumları son derece etkilemiştir. Özellikle buhar ve elektriğin makineye uygulanması hızlı taşıt araçlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum konaklama yerlerinde de önemli değişiklikler yapmayı gerektirmiştir.

Eskiden sadece yayalar, hayvanlar ve arabalar için yapılmış yollar, bugünkü motorlu taşıtların trafiğine elverişli olmaktan çok uzaktır. Bunun için şehir, kasaba ve köyleri yeni baştan düzenlemek ve ilerisi için gerekli tedbirleri önceden almak gerekmiştir.

İmar planları, şehir, kasaba ve köyleri modern yaşayışın gereklerine uygun şekilde düzenlemek ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere şehircilik uzmanlarınca yapılan planlardır.

Bu planlar, konaklama yerinin gelişim özelliklerine göre oturma ve işyerlerini, okulları, spor ve çocuk bahçelerini ve trafiği kolaylaştıracak yollarla park yerlerini vb. gösterir. Uygar toplumlarda imar planları titizlikle uygulanır; plan dışında hiç bir inşaata izin verilmez.

3 — İşaret Levhaları:

İşaret levhaları araç kullananlara ve yayalara kara yolları üzerinde nasıl hareket edeceklerini bildiren işaretlerdir. Bunları inceleyerek anlamlarını öğreniniz.

Bu işaretleri üç grupta toplayabiliriz:

1 — **Tehlikeyi Haber Veren İşaretler:** Bunlar şöför ve sürücülere yolun teknik durumu hakkında bilgi veren ve tehlikeli olan kısımları önceden gösteren levhalardır. Bu levhalar sarı renktedir; üzerlerinde tehlikenin şeklini belirten siyah bir sembol ya da yazı vardır. Örneğin, zikzaklar, virajlar, köprüler, demiryolu geçitleri ve okulların bulunduğu yerlere bu levhalar konur.

2 — **Yasak ve Sınırlandırma İşaretleri:** Bunlar şöför ve sürücülerin konulmuş olan yasak ve sınırlandırmalara uymalarını sağlayan levhalardır. Bu levhalar beyaz renklidir; işaretleri kırmızı, yazıları ise siyahtır. Örneğin, **Azamî sürat, Mecburî istikamet, Durma yasağı** gibi levhalar bu gruba girerler.

3 — **Yön, Yer ve Uzaklık İşaretleri:** Bunlar kara yolu üzerinde gidilecek yönü ve çeşitli yerlere olan uzaklıkları gösteren işaret levhalarıdır.

TEHLİKE HABER VERME İŞARETLERİ

Bu levhalar beyaz renklidir. Yer isimleri siyah yazı ile, yönler de oklarla gösterilir.

4 — Trafik Polisinin İşaretleri:

Kalabalık olan büyük şehirlerde trafiği trafik polisi yönetir. Bu polisler beyaz kolluklar giyerler; sağ ve sol kol hareketleriyle trafiği idare ederler. Bu işleri daha kolay yapabilmeleri için bazı işlek kavşaklarda trafik polisi için özel yerler yapılmıştır.

Polisin trafiği yönettiği yerde şöför ve sürücüler gibi yayalar da onun işaretlerine uymak zorundadırlar. Bundan dolayı her vatandaşın bu işaretleri bilmesi gerekir. Trafik polisinin biri **Dur** diğeri de **Geç** demek

YASAK VE SINIRLANDIRMA İŞARETLERİ

YÖN, YER VE UZAKLIK İŞARETLERİ

ŞEHİR HUDUDU

İSTİKAMET ve MESAFE

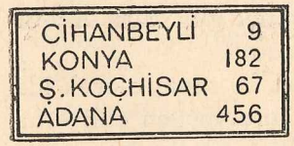

MESAFE

İSTİKAMET

olan iki önemli işareti vardır. Yukarıdaki şemada trafik polisinin verebileceği işaretlerin anlamını öğreniniz.

5 — Ehliyetname Çeşitleri:

Bir taşıt aracını kullanabilmek için ehliyet almak gerekir. Çünkü ehliyetsiz bir kimsenin herhangi bir taşıt aracını kullanması yasaktır. Ehliyetname trafik imtihan komisyonunca yapılan kuramsal ve uygulamalı imtihanında başarı gösterenlere verilir.

5 çeşit ehliyetname vardır:

1 — **Amatör Ehliyetnamesi:** Şöförlüğü meslek edinmeyen kimselerin sahip oldukları motosiklet, otomobil ve kamyonet gibi hafif motorlu araçları kullanan kimselere verilen ehliyetnamedir.

2 — **Profesyonel Ehliyetname:** Bir aracı meslek ve sanat olarak idare edenlere başka deyişle şöförlüğü meslek edinenlere verilen ehliyetnamelerdir.

3 — **Ağır Vasıta Ehliyetnamesi:** Kamyon, otobüs gibi ağır taşıtları kullanacak olan kimselere verilecek olan ehliyetnamedir.

4 — **Traktör Ehliyetnamesi:** Traktör kullanacak olanlara verilen ehliyet belgesidir.

5 — **Milletlerarası Ehliyetname:** Milletlerarası, çok taraflı ya da karşılıklı anlaşmalara göre verilen ehliyetnamedir. Bu ehliyetnameye sahip olanlar dış ülkelerde de şöförlük yapabilirler.

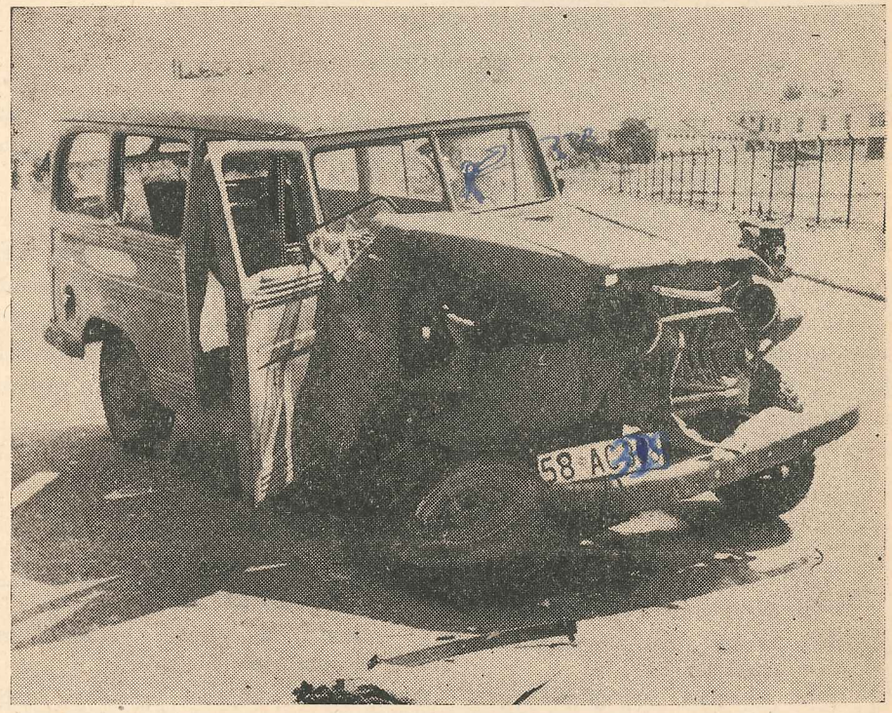

Bir trafik kazası

6 — Kazalar ve Kaza İstatistikleri:

Bir taşıt aracının kara yolu üzerinde giderken sebep olduğu maddî zarar, yaralama ve ölümle sonuçlanan olaya trafik kazası denir.

Motorlu taşıt araçlarıyle birlikte kazalar da artmıştır. Bu kazaların nedenleri çok çeşitlidir. Ancak bunları birkaç grupta toplamak da mümkündür. Çünkü kazalar ya şöförlerin ya da yayaların kusurlu hareketlerinden yahut yolların ve araçların elverişsiz oluşundan doğmaktadır. Çoğu kez küçük bir ihmal, bir trafik kuralına uymamak, bir dikkatsizlik ölümle sonuçlanan kazalara yol açmakta, bazen de dar bir köprü, trafik işaretleri bulunmayan bir dönemeç yüz binlerce liralık bir zarara sebep olmaktadır.

Memleketimizde 1955 ile 1960 yılları arasında meydana gelen trafik kazaları ile bu kazalardaki yaralı ve ölü sayısı aşağıda gösterilmiştir.

Yıl	Kaza Sayısı	Yaralı Sayısı	Ölü Sayısı
1955	8750	9595	1274
1956	7397	7370	1083
1957	7816	8157	1329
1958	6856	6636	1206
1959	7578	7573	1301
1960	7986	7897	1552

1966 yılında ise bu rakamlar şöyledir:

Kaza 16 002, yaralı 15 295, ölü 3 117.

Görülüyor ki memleketimiz sanki savaş halinedir. Can kaybı kadar mal kaybı da son derece fazladır. Trafik kazaları yönünden Türkiye, önde gelen ülkelerden biridir.

Kazaları mümkün olan ölçüde azaltmak için gerekli bütün tedbirleri bir an önce almamız gerekiyor. Bu tedbirlerin en başında ise **eğitim ve öğretim** gelir. Çünkü yakınlarımızı sevdiğimiz kadar başka insanları da sevmeye başladığımız, kendi malımıza verdiğimiz değer kadar başkalarına ait olan mallara da aynı değeri verdiğimiz zaman daha dikkatli oluruz; trafik kurallarına, şüphesiz daha çok uyarız. İnsan sevgisi sorunların çözümünde en güçlü kaynaktır.

SORULAR

1 — Trafik, banket, kavşak ve istiap haddi terimlerini tanımlayınız.

2 — Şehir ve köy imar planlarının trafikle ilgisi nedir?

3 — İşaret levhaları kaç grupta toplanabilir? Bunları açıklayınız.

4 — Kaç çeşit ehliyetname vardır? Bunların özellikleri nelerdir?

5 — Trafik kazalarının nedenleri kaç grupta toplanabilir?

6 — Trafik kazalarını gösteren istatistikler hangi gerçekleri ortaya koymaktadır?

TURİZM

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Turizm ve Turist.
2 — Turizmin Çeşitleri.
3 — Turizmin Gelişmesini Sağlamak.
4 — Yabancı Ülkelerde Geziye Çıkmak: Pasaport, Vize, Döviz.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Yurdumuzda, turizmin çok önem kazanmakta olduğunun kanıtları (delilleri) nelerdir? Çevrenizdeki örneklerden de yararlanarak, turizmin önemini açıklayınız.
2 — Turizm, turist, pasaport, vize, döviz sözcüklerinin karşılıklarını öğreniniz.

1 — Turizm ve Turist:

Turizm, özellikle son yıllarda çok kullandığımız bir sözcüktür. **Turizm** sözcüğünün anlamı, **dinlenmek, eğlenmek, öğrenmek** ve **alışveriş için yapılan gezi** demektir. Turizmin önemi ve değeri, son yıllarda çok daha iyi anlaşılmış bulunmaktadır.

Geziler:

İnsanlar geziye çıkmaktan çok hoşlanırlar. Geziler, çeşitli amaçlarla yapılır. Dinlenmek, eğlenmek, yeni yerler, değişik ülkeler, insanlar, yaşayışlar görmek; spor yapmak; çeşitli olayları incelemek; hısım ve akrabaları ziyaret etmek bu amaçların başlıcalarıdır. Ayrıca, kutsal sayılan yerleri ziyaret etmek için, ticaret amacıyla ve sağlık nedenleriyle de geziler yapılır. Geziler, özellikle ruh sağlığı bakımından son derece değerlidir.

Geziye çıkanlara **turist** denir. Turistler geziye, çoğunlukla toplu olarak çıkarlar. Toplu olarak yapılan gezilerin birçok faydası vardır. Grup gezileri çok zevkli olur. Ayrıca, işbölümü, işbirliği, dayanışma sağlanır. Böyle geziler daha ekonomiktir de.

2 — Turizmin Çeşitleri:

Turizm iki çeşittir: **iç turizm** ve **dış turizm.**

İç Turizm:

Vatandaşlarımızın yurt içinde yaptıkları gezilere **iç turizm** denir. İç turizm etkinlikleri, tıpkı iç ticaret etkinlikleri gibi, çok yararlıdır.

Tabiat güzellikleri ve tarihî anıtlarıyle tanınmış bir turizm alanımız: Boğaziçi.

Yurdumuzun çeşitli bölgelerini, şehirlerini, kasabalarını, halkını yakından tanımamız çok önemlidir. Yurt ne kadar iyi tanınırsa o kadar çok sevilir. Vatandaşların birbirlerini tanımaları; birbirlerini sevmelerine, kaynaşmalarına fırsat verir. Birbirlerini tanıyan insanlar arasındaki sevgi, saygı derin ve köklü olur.

İç turizmin ekonomik faydaları da vardır. Gezilere çıkanlar gittikleri yerlerde ticaretin canlanmasını sağlarlar. Otel, pansiyon, dinlenme ve eğlence yerleri işletenler, esnaf para kazanır. Turistler de, faydalı, değerli, güzel şeyler satın almış olurlar.

Dış turizm

Yabancı ülkelerden gelen ve yabancı ülkelere giden turistler **dış turizmi** meydana getirir. Dış turizm çok önemli bir gelir kaynağıdır. Dış turizm gözle görülmeyen bir ticaret etkenliğidir. Dış turizm geliştirilirse, yurda milyonlarca liralık döviz (yabancı parası) girer. Dış turizmi geliştiren ülkeler, kalkınmanın bir yolunu bulmuş sayılırlar. Bu gün İtalya, Yunanistan gibi ülkelerin, dış turizmden sağladıkları gelir pek çoktur. Bu gelir kaynağı sayesinde ekonomik düzenlerini başarıyle kurabilmektedirler.

Yurdumuz, dış turizme çok elverişli bir ülkedir. Tabiat güzellikleri, eşsiz değerde tarihî zenginlikleri vardır. Her bölgemiz, kendine özgü bir güzellik taşır. Atalarımızdan yüzyıllar öncesinden kalma tarihî eserler çeşit çeşittir. Tarih öncesi çağlardan bu güne kadar yapılan eserler, Eti, İyon, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiyesi eserleri ve anıtları çok zengin bir koleksiyon meydana getirir. Yurdumuz, insanın tarih çağları boyunca pek çok alın teri döktüğü uygarlıklar kurduğu bir ülkedir. Yurdumuzun, tarihî eserleri ve müzeleriyle görülmeye değer bir turizm ülkesi haline gelmesinde en büyük şeref payı Türk uygarlığına düşmektedir.

Son yıllarda, dış turizm alanında önemli gelişmeler olmuştur. Bu nunla beraber yapılan işler, başarmak zorunda olduğumuz işler yanında, çok sayılmaz. Örneğin, 1961 yılında, yurdumuza 129 bin turist gelmiş ve 7,5 milyon dolar (yaklaşık olarak 75 milyon Türk lirası karşılığı) döviz bırakmışlardır. Buna karşılık İtalya'ya, 1962 yılında 10 milyon turist gitmiş ve 847 milyon dolar bırakmışlardır.

3 — Turizmin Gelişmesini Sağlamak:

Yurdumuzda, turizmin gelişmesi önemli bir konu olarak ele alınmıştır. **Turizm ve Tanıtma Bakanlığı** bu amaçla kurulmuştur. **Devlet Kalkınma Planı**nda, turizme geniş yer verilmiştir.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığının iki Genel Müdürlüğü; **Turizm Genel Müdürlüğü** ve **Tanıtma Genel Müdürlüğü** çalışmalarını hızla ilerletmektedir.

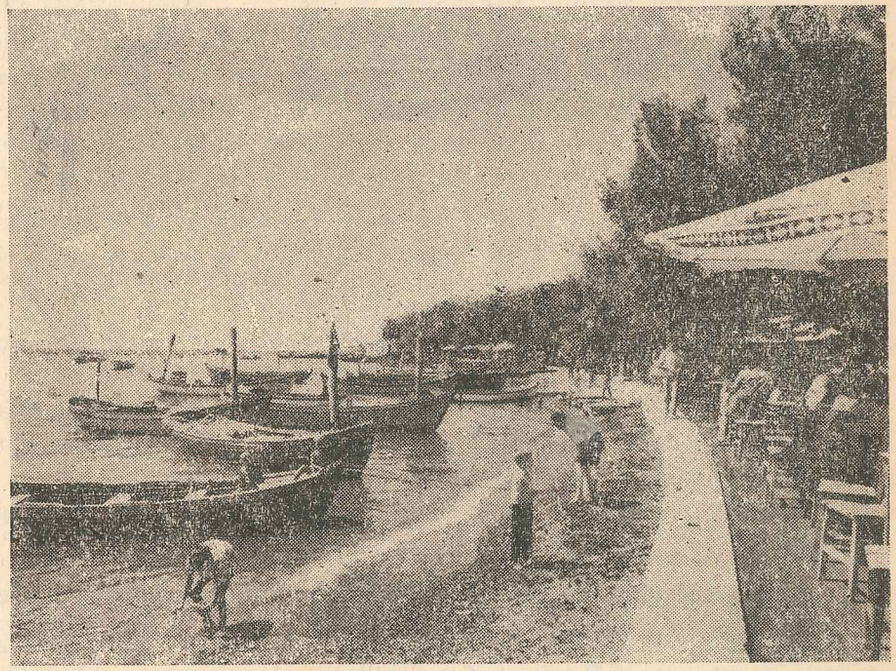

İç turizmin en canlı merkezlerinden biri: Erdek.

Sultanahmet camisinin içi çok güzel süslenmiştir

Turizm Genel Müdürlüğünün görevleri, yurdumuzda, turizmin gelişmesi için her çeşit incelemeyi yapmak, gerekli planları ve programları hazırlamak; bu plan ve programların uygulanmasıyle ilgili işleri düzenlemektir. Ayrıca, turizm için gerekli personeli yetiştirmek amacıyle kurslar ve okullar açar.

Tanıtma Genel Müdürlüğü, yurdumuzu, turistik değerleriyle tanıtmağa çalışır. Bunun için çeşitli yollardan faydalanır.

Yurt içinde **Turizm Tanıtma Bölge Müdürlükleri, İl Temsilcilikleri, turizm büroları** kurulmuştur. Bu kuruluşlar, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının, turizmle ilgili buyruklarına göre çalışır.

Yurt dışında, yurdumuzu tanıtma görevini **basın ataşelikleri, basın müşavirlikleri; turizm ve tanıtma büroları** üzerine almıştır.

Turizmi Teşvik Kanunu turizmin gelişmesini sağlamak amacıyle çıkarılmıştır. Turizmle ilgili ortaklıklar ve acenteleri bu kanundan yararlanarak kolayca kurulmakta ve çalışmaktadır. Ayrıca, **Turizm Bankası** kurulmuştur. Bu banka, turistik kuruluşlar (otel, motel, kamp yeri)yaptırmakta; turizm alanında çalışmak isteyenlere kredi açmaktadır.

Turizmin gelişebilmesi için turistlerin aradıkları şartları yerine getirmek gerekir.

Turistler Kolaylıklar Gösterilmesini İster; İyi Davranışlar Bekler:

Turistlere her bakımdan kolaylık göstermeli, onları güçlüklerle karşı karşıya bırakmamalıdır. Bu nokta özellikle yabancı turistler bakımından son derece önemlidir. Yabancı turistler yurdumuza girerken önce pasaport ve gümrük işleriyle karşılaşırlar. Pasaport ve gümrük işlemleri

hiç bir zaman sıkıcı, bunaltıcı olmamalıdır. Bir şeyi öğrenmek istedikleri zaman, güler yüzle yardım etmek ve yol göstermek çok iyi bir etki yapar. Turistlerin, yurdumuzda güven içinde gezebileceklerini anlamaları; korkusuzca gezebilmeleri son derece önemlidir. Milletimizin konukseverliği dünyaya ün salmıştır. Bu değerli üne gölge düşürmemek bütün vatandaşlarımızın ödevidir.

Turistler Rahat Etmek İsterler:

Turistler bütün gezileri boyunca rahat etmek isterler. Otobüsler, trenler, moteller, oteller, lokantalar bakımlı, rahat ve temiz olmalıdır.

Otobüslerde, otellerde, motellerde, lokantalarda çalışanlar temiz giyinmeğe, nazik davranmağa dikkat etmelidirler. Yiyeceklerin çok temiz olması ayrı bir önem taşır.

Turistler, rahat etmeleri sağlanmazsa, yurdumuzda çok kalmazlar Bundan da biz zarar görürüz.

Turistik Yerlerimiz, Tarihî Eserlerimiz Bakımlı Olmalıdır:

Yurdumuz, çeşitli tabiat güzelliklerine sahiptir. Denizleri, gölleri, kıyıları, dağları, ormanları turistler için son derece ilginç yerlerdir. Akdeniz ikliminin yazın parlak güneşli günleri, kışın ılık havası, güneşe, ılık havaya özlem duyan, bulutlu, soğuk ülkelerden gelen turistlere mutluluk verir. Bunun içindir ki, Istanbul, İzmir, Antalya, Mersin gibi şehirlerimize çok turist gelir. Yalnız, buralardaki görülmeğe değer yerleri, parkları, korulukları, gezinti yerlerini, plajları bakımlı, temiz bulundurmak gerekir.

Hiyeroglifli dikilitaş ve Sultanahmet camisi

Uludağ'da kayak.

Bergama'daki tarihî eserler ve turistler.

Yeni yerler görmeğe doğru.

Yurdumuzdaki tarihî zenginlikler, tabiat güzelliklerinden de baskın çıkar. Tarihî eserlerimizi, anıtlarımızı korumalıyız; onların bakımına titizlik göstermeliyiz.

Hollanda'nın yel değirmenleri, turistler için çok ilginçtir.

Istanbul'da Topkapı sarayından bir görünüş.

Saat ayarı yapmak için, dünyanın her yanı Londra'daki Big Ben adlı bu saattan faydalanır. Görülmeğe değer, değil mi?

4 — Yabancı Ülkelerde Geziye Çıkmak:

Vatandaşlar, turist olarak yurt dışına çıkabilirler. Vatandaşların gezi hürriyeti, Anayasa'mızın 18. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddede, yurt dışına çıkmak isteyenler için şöyle denmiştir: **«Türkler, yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurt dışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir».**

Pasaport:

Türkiye'ye girebilmek ve Türkiye'den çıkabilmek için **pasaport** almak gerekir. Pasaport, yurt dışına çıkma iznini gösteren belge anlamına gelir. Yurt dışına çıkmak isteyen bir vatandaş, bulunduğu ilin Emniyet Müdürlüğüne, dilekçeyle baş vurur; kendisine pasaport verilmesini ister. Emniyet Müdürlüğü, o vatandaşın yurt dışına çıkmasında bir sakınca olup olmadığını araştırır; sakınca olmadığı sonucuna varırsa, pasaportu hazırlar ve dilekçe sahibine verir.

Vize:

Yurt dışına çıkacak bir vatandaş, geçeceği veya gideceği ülkelerin, yurdumuzda bulunan konsolosluklarına baş vurur; elindeki pasaportu göstererek izin ister. Konsolosluklar, pasaporta **«izin verilmiştir»** anlamında bir işaret korlar. Bu işleme, **vize işlemi** denir.

Döviz:

Döviz, **yabancı ülke parası** anlamına gelir. Yurt dışına çıkanlara, ihtiyaçlarını karşılamaları için döviz verilir. Döviz, çoğu zaman dolar (Ame-

Uzak Doğu ülkelerinde yapılar ve anıtlar son derece değişik ve ilginçtir. Turistler buralara gitmeyi pek isterler.

rikan parası), sterlin (İngiliz parası), mark (Alman parası) olarak verilir. Dövizin karşılığı olan Türk parasını **Cumhuriyet Merkez Bankasına** ya da bu işle görevlendirilen başka bir bankaya yatırmak gerekir. Banka, dövizi vatandaşa verir.

Yurt dışına giden veya yurda dönen bir vatandaş, eşyalarını Gümrükteki görevlilere göstermek zorundadır. Bazı eşyaların yurt dışına çıkartılmasına izin verilmez. Yurda sokulan bazı eşyalardan vergi alınır.

SORULAR

1 — Niçin geziye çıkılır?
2 — Turizm ne demektir?
3 — Şehir ve kasabamıza turist gelmesini nasıl sağlayabiliriz?
4 — İç turizm ve dış turizm ne demektir?
5 — Turizmin sağladığı gelir nedir? Turizmin en çok geliştiği ülkeler hangileridir?
6 — Turizmi geliştirmek için yurt içinde ve dışında neler yapılmaktadır?
7 — Yabancı ülkelere nasıl gidilir?

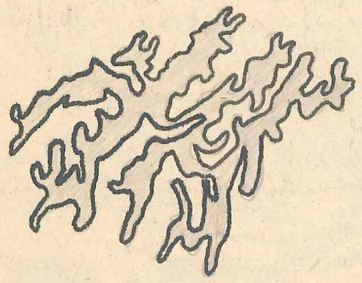

MESLEK SEÇİMİ

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Meslekler ve İşbölümü.
2 — Çevremizdeki Meslek Çeşitleri.
3 — Meslek Seçiminde Göz Önünde Tutulacak Esaslar.
4 — Meslek Hazırlığında Devletin Yardımları.
5 — Devlet Yardımına Karşılık Borcumuz.

DERSE HAZIRLIK:

1 — «Mesleğin çeşidi önemli değil, meslekte başarılı olmak önemlidir» düşüncesinin doğru olup olmadığını eleştiriniz.
2 — İşbölümü, «uygarlığın ilerlemesiyle doğru orantılı olarak gelişmiştir» sözünü örnekleriyle açıklamağa çalışınız.
3 — Vatandaşın meslek hazırlığı konusunda, devletle vatandaş arasındaki karşılıklı ödevleri ve hakları, Anayasa'mızın belirttiği sosyal devlet anlayışıyle açıklamaya çalışınız.

Yemek, giyinmek ve barınmak insanların vaz geçemeyecekleri üç temel ihtiyaçtır. Yaşayabilmek için bu ihtiyaçların karşılanması şarttır. Bundan dolayı, ilkel ya da uygar olsun, her toplumda öncelikle bu ihtiyaçların giderilmesine çalışılır. Şüphesiz, ihtiyaçlarımızın hepsi bunlar değildir. Toplumlar uygarlaştıkça ihtiyaçlar da artmıştır; günümüzde ihtiyaçlar sınırsızdır.

İhtiyaçlarımızı gideren şeylere **mal** denir. Örneğin ekmek, elbise, ev brier maldır. İnsanların yapabilecekleri her işe de **hizmet** denir. İnsanlar sadece mallara değil, hizmetlere de muhtaçtırlar. Örneğin okuyabilmemiz için öğretmene, iyileşmek için doktora ihtiyacımız olur. Paramız olursa ekmek, elbise, ev satın alabilir, öğretmenin ve doktorun hizmetinden yararlanabiliriz. Paramız olması için de çalışmamız gerekir. Görülüyor ki yaşamak için çalışmak şarttır.

1 — Meslekler ve İş Bölümü:

Bir kimsenin sürekli olarak çalıştığı işe meslek denir. Öğretmenlik, terzilik, doktorluk, ayakkabıcılık birer meslektir. Meslekler zamanla doğar ve gelişirler; ihtiyaçlar yeni mesleklerin ortaya çıkmasına sebep olurlar.

Ulaştırma işlerinde çalışanlar.

İnsanlar tek başlarına ihtiyaçlarını karşılayamazlar; buna güçleri ve zamanları yetmez. Bundan dolayı aralarında işbölümü yaparlar. İşbölümünü şu şekilde tanımlayabiliriz: **Bir toplumda işlerin farklılaşmasına** veya bir iş kolunda üretimin kısımlara ayrılmasına işbölümü denir. Buna göre ekonomik hayatta iki çeşit işbölümü vardır. Birisi işlerin farklılaşması, diğeri ise üretimin kısımlara ayrılmasıdır.

İşlerin Farklılaşması: Buna mesleklerin ortaya çıkması ve uzmanlaşma da denebilir.

Bir kimsenin, kendisinin ya da ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her şeyi yapması, iş alanında henüz farklılaşmanın olmadığını gösterir. Örneğin, bazı uzak dağ köylerinde durum böyledir ya da buna yakındır.

İlerlemiş toplumlarda ise bazı işler, bir kısım insanlar tarafından yapılır. Böylece marangozun ya da çiftçinin yanında mimar, kasap, avukat vb. yer alır.

Üretimin Kısımlara Bölünmesi: Buna teknik işbölümü de denebilir; Teknik işbölümü, geniş ölçüde endüstri alanında uygulanmaktadır. Örneğin, eskiden bir kunduracı kunduranın bütün parçalarını tek başına hazırlardı. Bir tüfekçi ustası da tüfeğin tetiğinden kabzasına kadar her şeyini kendisi yapardı. Günümüzde kundura gibi tüfek de çok sayıda parçalara ayrılmıştır; her parçayı hazırlayan da başka bir kişidir.

Uygar toplumlarda hem meslekî hem de teknik işbölümü çok gelişmiştir. İşbölümünün başlıca faydaları şunlardır:

1 — Herkes istediği ve kabiliyetli olduğu alanda çalışma imkânı bulmaktadır.

2 — Bir kişinin belli bir iş üzerinde çalışması kısa zamanda maharet kazanmasını sağlamaktır.

3 — İşin parçalara ayrılması zaman kazandırır.

4 — Aynı işin bir yerde çok miktarda yapılmasını sağlar.

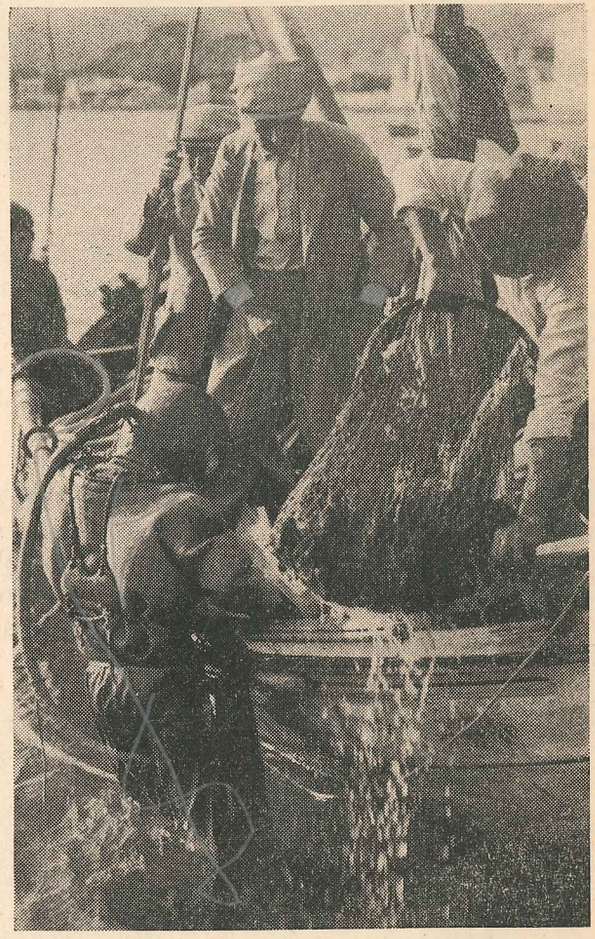

Sünger avcıları.

2 — Çevremizdeki Meslek Çeşitleri:

Çevremizde bulunan meslekler çok çeşitlidir. Bunlar aşağıdaki büyük bölümler halinde toplanabilirler.

Tarım İşleriyle Uğraşanlar:

İnsanların ana uğraşı çeşitlerinden biri tarımdır. Tarım geniş anlamıyle, bitki, hayvan, hayvan ürünleri, ormancılık ve kara avcılığı gibi faaliyetleri içerisine alır.

Tarımın Türkiye ekonomisindeki önemi pek büyüktür. 1965 yılında tarım alanında çalışan nüfus 9 800 000 kişi idi. Bu çalışan nüfusun % 75'dir. Millî gelirimizin yaklaşık olarak % 37'si, ihracatımızın ise % 75'i tarımdan sağlanmaktadır.

Endüstri ve Küçük Sanatlar Alanında Çalışanlar:

Gelişmiş toplumlarda çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun uğraşı şekli endüstridir.

1965 yılı istatistiklerine göre, memleketimizde endüstri alanında çalışanların sayısı ise bir buçuk milyonu geçmişti. Aynı yılda millî gelirin % 23'ü endüstriden sağlanmıştır.

Ticaretle Uğraşanlar:

Önemli mesleklerden biri de ticarettir. Memleketimizde çalışan nüfusun yaklaşık olarak % 7'si ticaretle uğraşmaktadır; 1965 yılında 470 bin kişiyi geçmiştir.

Serbest Mesleklerde Çalışanlar:

Bu bölüme avukat, mimar, mühendis, doktor, ressam, müzisyen gibi kendi hesaplarına çalışan insanlar girer.

Memur ve Ücretliler:

Bunlar, kamu hizmetlerinde olan kimselerdir. Aylıklı ve ücretli memurlar, ordu mensupları gibi.

Serbest meslek sahipleriyle, kamu hizmetlerinde çalışanlar ve ev idaresi ile meşgul olanlar **Hizmetliler** adı altında tek bir bölümde toplanabilir. Yurdumuzda, bu bölümde çalışan insan sayısı 1965'te 1 milyona yaklaşmıştı.

İşçiler

3 — Meslek Seçiminde Göz önünde Tutulacak Esaslar:

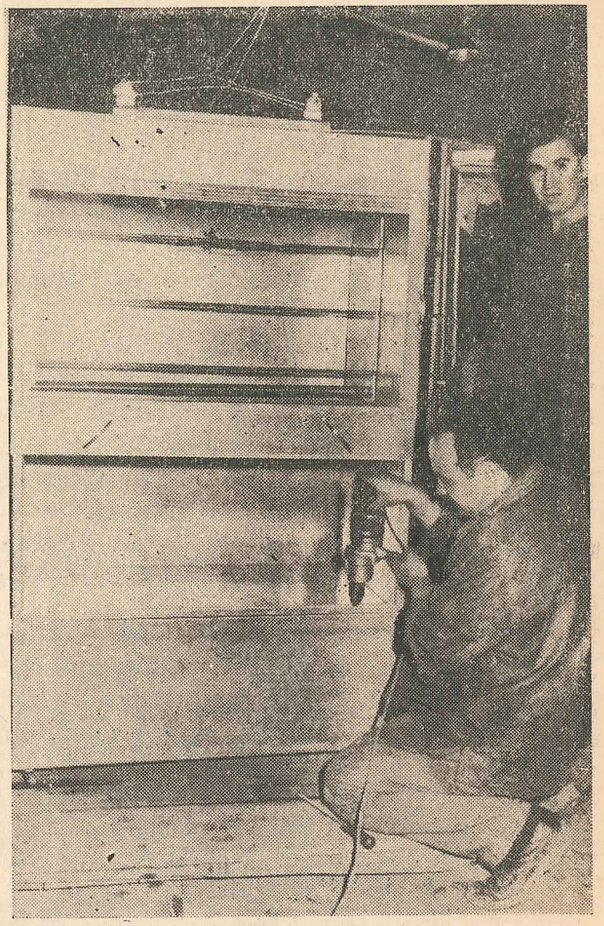

Zanaatçılar

Herkesin bir işi, bir mesleği olmalıdır. Herkes ilgisine, yeteneklerine ve imkânlarına uygun bir mesleği seçmelidir. Çünkü ancak bu sayede ihtiyaçlar kolaylıkla karşılanabilir, mutlu yaşanabilir.

Kendimize uygun bir mesleği seçmek sanıldığı kadar kolay değildir. Kimimiz tesadüflere, kimimiz de ana baba ya da yakınlarımızın isteklerine uyarak bir meslek ediniriz. Oysa, kendimize ve içinde yaşadığımız topluma yararlı olacak tutum bu değildir.

Meslek edinirken bazı hususları göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

İlgi ve İstek:

İnsanların eğilimleri birbirinden farklıdır; kimisi çocuklarla, kimisi çiçeklerle uğraşmaktan hoşlanır. Kalabalıktan ayrılmak istemeyenlerin yanında, tabiatın kucağında, orman ya da ovalarda yaşamak isteyenler de vardır. Bundan dolayı her şeyden önce kendimizi tanımalıyız. O zaman zevkle çalışabileceğimiz mesleği daha iyi seçebiliriz.

İstidat ve Kabiliyet:

«Kendi kendini tanı» emri meslek seçiminde yararlanabileceğimiz önemli bir düşüncedir. Mesleğimizi seçerken sadece ilgi ve isteklerimizi değil, istidat ve kabiliyetlerimizi de dikkate almak zorundayız. Çünkü sadece istemek, bir işi yapmak için yetmez; onu elde edecek güçte de olmak gerekir. İstidat daha çok doğuştan getirdiğimiz bir güçtür.

Bugün uygar toplumların çoğunda insanlar hangi çeşit iş ve mesleğe yetenekli iseler o alana yönetilmektedirler.

Vücut Yapısı:

İnsanların ruhsal yapıları gibi fizik yapıları da birbirinden farklıdır. Kimisi daha sağlam yapılıdır, kimisi ise ince yapılı ya da cılızdır. Meslek seçiminde beden yapısı ve sağlık durumu da göz önünde tutulmalıdır.

Aile ve Çevre Koşulları:

Meslek seçerken göz önünde tutmamız gereken temel ilkelerden biri de ailemizin ve çevremizin koşullarıdır.

Şüphesiz ailemiz en iyi şekilde yetişmemizi ister. Çünkü, onun önde gelen amacı bizleri yetiştirmektir. Ancak bazı hallerde ailemizin içinde bulunduğu olanak ve koşullar elverişsiz olabilir; bizim uzun süre öğrenim görmemizi gerçekleştirecek güçleri de olmayabilir, ya da bizim yardımımıza ihtiyaçları olabilir. O zaman bir an önce, kendimize uygun bir iş ya da meslek edinmeye yönelmeliyiz. Eğer ailemizin içinde bulunduğu koşullar elverişli ise toplumun ihtiyaç duyduğu, bizim de amaç edindiğimiz bir uzmanlık dalında yetişmek üzere çalışmalıyız.

4 — Meslek Hazırlığında Devletin Yardımları:

Bir meslek sahibi olmamızda aile gibi devlet de önemli rol oynar. Özellikle çağımızda devlet, halkın öğrenim ve eğitim ihtiyaçlarını sağlamakla yetinmez, herkesin bir meslek sahibi olmasını, her vatandaşın bir

Öğretmenlik.

Büro işleri.

işte çalışmasını da gerçekleştirmeye çalışır. Anayasa'mızın 50. maddesinde şu hüküm yer almıştır. **«Devlet maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlamak amacıyle burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar».** Görülüyor ki maddî imkânlardan yoksun olan başarılı öğrencileri okutmak, bir meslek sahibi olmak için yetiştirmek devlete düşen temel bir görevdir.

Devlet, meslek edinmeğe çalışanlara çeşitli yollarla yardım eder. Devletin başlıca yardımları şunlardır:

1 — Her meslek için zorunlu olan ilköğrenimi gerçekleştirir. «İlköğrenim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburîdir ve Devlet okullarında parasızdır.»

Devlet, ilkokulu bitirenler için genel ve meslekî okullar açar. Genel öğrenimi veren okullar, ortaokullarla liselerdir. Meslek okulları ile sanat okulları ise öğrencilerini bir mesleğe hazırlayan okullardır.

Üniversitelerle yüksek okullar da büyük ölçüde meslek adamı yetiştiren eğitim kurumlarıdır.

2 — Devlet, vatandaşları belli işlerde çalışabilecek duruma getirmek için kuramsal ve uygulamalı kursları açtığı gibi meslek sahibi olanların gelişmelerini sağlamak amacıyle de kurslar açar.

3 — Devlet, bir meslek veya işte çalışanların hak ve çıkarlarını koruyan ve mesleklerin gelişmelerini sağlayan kanunları yürürlüğe koyar.

5 — Devlet Yardımına Karşılık Borcumuz:

İyi insan, iyi vatandaş olmamız için devlet, büyük çaba harcamaktadır. Sağlığımızla, eğitimimizle, meslek edinmemizle ilgilenen hep odur. Bugün rahat ve mutlu yaşayan nice kişiler bu durumlarını devletin kendilerine sağladığı olanaklara borçludurlar. Birey olarak, hemen her şeyimizi, içinde yaşadığımız topluma, hatta bizden önce yaşayan toplumlara borçluyuz. Bir düşünürün şu sözleri gerçeği yansıtmaktadır: «Eğer her kuşak kendisinden öncekilerden edindiği şeyi yalnız kendinden öğrenmek zorunda kalsaydı toplumların şimdiki durumu eski taş devrinden pek az farklı olurdu.»

Devletin yardımları ölçüsünde bizim de devlete karşı borçlarımız vardır. Bunları ana çizgileriyle şöyle belirtebiliriz:

1 — Dürüst, çalışkan, bilgili bir meslek adamı olmak, mesleğimizi ya da işimizi sevmek;

2 — Toplum çıkarlarını, kendi çıkarlarımızdan üstün tutmak;

3 — İnsanları sevmek; başkalarının da yetişmesine yardım etmek;

4 — Yurdumuzun her yerinde bir gönüllü, bir öncü gibi seve seve çalışmak;

5 — Halkın yararına çalışacakları işbaşına getirmek için oy vermek, askerlik yapmak, vergi ödemek.

SORULAR

1 — İşbölümü ne demektir? Topluma faydası nedir?

2 — Meslekler nasıl sınıflandırılabilir?

3 — Meslek seçiminde göz önünde tutulacak esaslar nelerdir? Babanızın, akraba ve yakın tanıdıklarınızın meslek seçimlerinde bu esaslardan en çok hangisi etkin olmuştur? Araştırınız.

4 — Meslek hazırlığında devletin yardımları nasıl olur?

5 — Devlet yardımına karşılık borcunuz nedir?

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE UNESKO

KONUNUN ANA ÇİZGİLERİ

1 — Yurtta Barış, Cihanda Barış.
2 — Birleşmiş Milletlerin Kuruluş Nedenleri.
3 — Birleşmiş Milletler Örgütünün Amaçları.
4 — Birleşmiş Milletler Örgütünün Çalışma Organları.
5 — Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü: UNESKO (UNESCO).
6 — UNESKO'nun Çalışmaları.
7 — UNESKO'nun Çalışma Organları.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Atatürk «Yurtta Barış Cihanda Barış» ilkesini niçin ortaya koymuş olabilir? Düşüncelerinizi belirtiniz.

2 — Son zamanlarda Birleşmiş Milletlerin hangi sorunlarla uğraşmakta olduğunu araştırınız. Bu maksatla gazete ve dergileri inceleyiniz. Radyonun haber bültenlerini izleyiniz.

3 — UNESKO hakkında şimdiye kadar öğrendiklerinizi özetleyiniz. UNESCO (UNESKO) sözünün nereden geldiğini araştırınız.

1 — Yurtta Barış, Cihanda Barış:

İnsanların topluluklar halinde örgütlenmeye başladıkları en eski zamanlarda da savaş vardı; şimdi de vardır. Kültür ve uygarlık alanında sağlanan gelişmeler, savaşı ortadan kaldıramamıştır.

Ancak, bu konuda karamsar olmaya da lüzum yoktur. Çünkü, zamanımızda savaşın topluma yararlı olmadığı görüşü yaygın hale gelmiştir. İnsanlık umutla, heyecanla savaşın tamamen ortadan kalkacağı günü beklemektedir.

Bu konuda insanlık öncüsü Atatürk başta gelir. Savaşmasını ve yenmesini en iyi bilen Büyük Önder, savaşa karşı takınılması gereken davranışı şu özlü sözde özetlemiştir: Yurtta Barış, Cihanda Barış.

Atatürk bu sözü ile şunları anlatmak istemiştir.

1 — Vatandaşlar, anlaşmazlıkları, çıkar çatışmalarını bir tarafa bırakmalıdır. Herkes yurdun olanaklarından hakka ve adalete uygun bir şekilde yararlanmalı, insanlar mutluluğa kavuşturulmalı; ortaklaşa iyilik gerçekleştirilmelidir. Sevgi ve işbirliği; bir kelimeyle insanca yaşayış yurtta barışı meydana getirir.

2 — Yirminci yüzyılda dünyamızda çok büyük değişmeler olmuştur. Hızlı taşıt araçları, radyo ve benzeri buluşlarla dünyamız küçülmüş, mil-

letlerin karşılıklı etkileri ise çığ gibi büyümüştür. Artık «Beşeriyetin hepsini bir vücut ve milleti bunun bir uzvu addetmek icap eder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan diğer bütün aza müteessir olur. Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa bana ne dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alâkadar olmalıyız.»

Başka bir deyişle «İnsan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar, bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletinin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin saadetine hizmet etmeye elinden geldiği kadar çalışmalıdır. Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak diğer bir yoldan kendi huzur ve saadetine çalışmak demektir».

«Yurtta Barış, Cihanda Barış» ilkesi devletimizin iç ve dış siyasetinin temel dayanağıdır. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra bu ilke bütün milletlerin benimsedikleri, gönülden bağlandıkları bir ilke haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler de bu anlayışın yarattığı bir eserdir.

2 — Birleşmiş Milletlerin Kuruluş Nedenleri:

İkinci Dünya Savaşı çok kanlı olmuştur. Bu savaşta yaklaşık olarak 25 milyon insan ölmüştür. Sayısız şehirler yanmış, yapıtlar yıkılmış, büyük servetler yok olmuştur. Bu savaş dünya milletlerine büyük bir yıkım olmuştur.

Bu gerçekler, dünya milletlerini, insanlığı tehdit eden savaşı önlemeye zorlamıştır.

Üçüncü dünya savaşının ise ikincisinden çok daha korkunç olacağına şüphe yoktur. Barışı korumak ve gelecek kuşakları savaş felâketinden uzak tutmak için de birtakım tedbirler almak, örgütler kurmak gerekmiştir.

Devletler, Birinci Dünya Savaşından sonra milletlerarası anlaşmazlıkları gidermek için bir örgüt kurmuşlardı. Bu örgütün adı Cemiyeti Akvam (Milletler Cemiyeti) idi. Ancak, Cemiyeti Akvam İkinci Dünya Savaşını önleyememişti. Bundan dolayı yeni örğütü tarihin tecrübelerinden ders alarak sağlam ilkelere dayandırmak gerekiyordu.

Bunun için iki yönlü çalışmalara girişildi:

1 — Milletlerarası anlaşmazlıkları, özellikle savaşları önleyecek bir örgüt kuruldu.

2 — Anlaşmazlığın kaynağını kurutmak için milletleri birbirine yaklaştıran ve onları karşılıklı yardımlaşmaya yönelten çeşitli kurumlar meydana getirildi.

Şimdi, faaliyetleri kadar sayıları da yıldan yıla artan Milletlerarası Kurumlardan ikisini, Birleşmiş Milletler Örgütü ile UNESKO'yu daha yakından görelim.

3 — Birleşmiş Milletler Örgütünün Amaçları:

Birleşmiş Milletler, dünya milletleri arasında barışı korumak ve çeşitli alanlarda işbirliği yapmak üzere 24 ekim 1945'te Amerika'da, San-

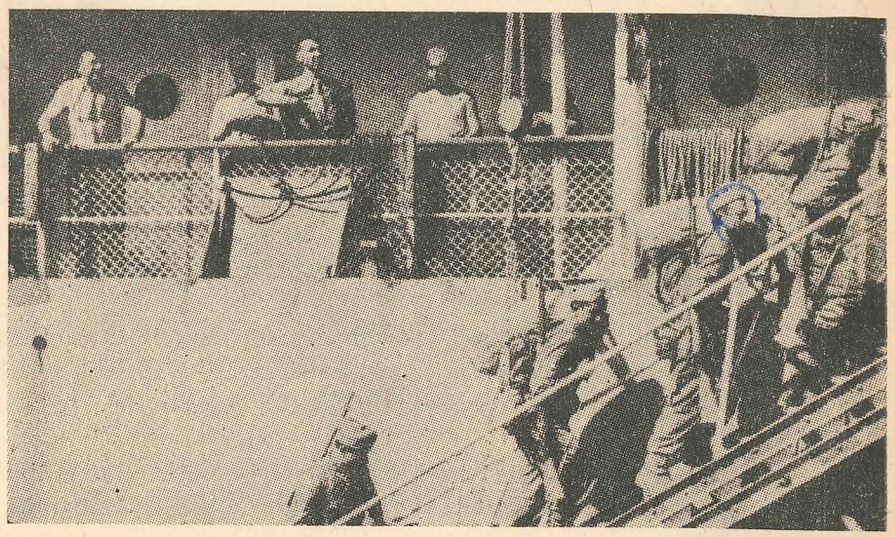

Dünya barışını korumak Türk ordusunun ödevlerinden biridir. Kore'ye gitmek üzere hazırlanan Mehmetçikler.

Fransisko şehrinde kurulmuştur. Kuruluş toplantılarına 50 devlet katılmıştır. Türkiye de bu örgütün kurucularındandır.

Merkez binası New York şehrinde olan Birleşmiş Milletlerin 1966 yılında üye sayısı 117'ye yükselmiştir.

Birleşmiş Milletlerin başlıca amacı şöylece özetlenmiştir:

1 — İnsan haklarını ve insanın mutluluğunu korumak;
2 — Milletlerin ekonomik, kültürel ve sosyal sorunlarının çözümüne yardım etmek;
3 — Barış ve güvenliğin devamını sağlamak;
4 — Milletlerin hak ve adalete saygılı olmalarını sağlamak;
5 — Savaşları ortadan kaldırmak.

Birleşmiş Milletler Örgütü barışçıl yollarla ve gerekirse kuvvet kullanmak suretiyle güvenliği sağlamaya çalışır. Örneğin 1948'de Arap devletleri ile İsrail devleti arasındaki çarpışmanın önüne geçmiştir, Kore'de Güney Kore'nin bağımsızlığını, savaşa katılmak suretiyle korumuştur. Kıbrıs'ta «Barış Gücü» sayesinde cemaatler arasındaki çatışmaları önlemiştir. Şimdi de Vietnam'daki savaşı durdurmaya çalışmaktadır.

4 — Birleşmiş Milletler Örgütünün Çalışma Organları:

Birleşmiş Milletler Örgütü: 1— Genel Kurul 2— Genel Sekreterlik 3— Güvenlik Konseyi 4— Ekonomik ve Sosyal Konsey 5— Vesayet Konseyi 6— Milletlerarası Adalet Divanından ve bunlarla ilgili kuruluşlardan meydana gelmiştir.

Genel Kurul:

Genel Kurul, Birleşmiş Milletler Örgütüne giren bütün milletlerin üyelerinden meydana gelir. Yılda bir defa toplanır. Genel Kurulda her milletin bir oyu vardır.

Genel Kurul toplantılarında, dünya sorunları ve üye memleketlerin problemleri incelenir. Genel Kurul barışı korumak maksadıyle, Birleşmiş Milletler Örgütüne bağlı askerî kuvvetleri istediği yerde tutabilir.

Genel Sekreterlik:

Birleşmiş Milletler Örgütünün yönetim organı olan Sekreterliğin başında bir **Genel Sekreter** bulunur. Genel Sekreter, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine Genel Kurulca seçilir. Görevi, örgütün işlerini düzenle yürütmektir.

Her yıl çalışmalar hakkında Genel Kurula rapor verir. Barışı tehlikeye düşüren bir durum karşısında Genel Kurulu toplantıya çağırır.

Güvenlik Konseyi:

Birleşmiş Milletler Örgütünün en önemli organlarından biri Güvenlik Konseyidir. Güvenlik Konseyi 11 üyeden kurulmuştur. Bunlardan beşi süreklidir. Bu üyeler Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya ve Çin'dir. Diğer altı üye Genel Kurulca iki yıl için seçilir.

Güvenlik Konseyinin temel görevi, dünyada barışı ve güvenliği sağlamaktır. Daima işbaşında olan kuruluşun emrinde üye milletlerin verdiği askerî kuvvet bulunur. Güvenlik Konseyi, bu kuvvetler sayesinde saldırganlara karşı koyar.

Konsey üyelerinden **Veto** hakkına sahip olan birisi vetosunu kullanırsa, yani kararı kabul etmezse, problem Genel Kurulda görüşülür.

Ekonomik ve Sosyal Konsey:

18 üyeden meydana gelen bu kurul, memleketlerin daha iyi yaşayışa varmalarını sağlamaya çalışır. Sağlık, tarım ve eğitim sorunlarıyle ilgilenir. Milletlere çeşitli yönlerden yardımlarda bulunur.

Vesayet Konseyi:

Henüz kendi kendilerini idare edebilecek seviyeye gelmemiş olan sömürge ya da yarı sömürge halinceki toplulukların geçici bir süre gelişmiş milletlerce idare edilmeleriyle ilgili sorunlarını inceler.

Milletlerarası Adalet Divanı:

Genel Kurul tarafından dokuz yıl için seçilen ve 15 yargıçtan meydana gelen bu kurul, Birleşmiş Milletlerin tek mahkemesidir. Toplantılarını Hollanda'nın Lahey şehrinde yapar. Üye devletlerle ilgili davaları ve antlaşmalardan doğan sorunları çözmeğe çalışır.

5 — Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü: Unesko (UNESCO)

Ekonomik ve Sosyal Konseyin özel bir çalışma kolu olan UNESCO 4 kasım 1946'da kuruldu. O zaman sözleşmeye imza koyan devletlerin sayısı 20 idi. 1966 yılında ise bu sayı 166'ya yükselmiştir.

UNESKO sözleşmesinin başlangıcında, kuruluşun nedeni şu sözlerle belirtilmiştir: **Savaşlar insanların kafasında vücuda gelir; barışın da savunma siperleri aynı kafalarda kurulmalıdır.**

UNESKO'ya göre savaş gününü geciktirmek yetmez; asıl önemli olan sürekli bir barışı gerçekleştirmektir. Sürekli bir barış ise, insanların mutlu ve iyi niyetli olmalarıyle mümkündür.

Merkezi Paris'te bulunan UNESKO'nun erişmek istediği amaçları şöylece özetleyebiliriz:

1 — Bütün insanları, sürekli bir barışın kurulması gereğine inandırmak;
2 — İnsanlar arasındaki anlaşmazlık ve gerginlikleri ortadan kaldırmak;
3 — İnsanlar arasında ırk, cins, dil ve din farkı gözetmeksizin hakkı, adaleti, hürriyeti, karşılıklı sevgi, saygı ve yardımlaşmayı gerçekleştirmek;
4 — Milletlerin eğitim ve kültür gelişmelerine yardım etmek;
5 — Eğitim, bilim ve kültür alanında milletlerarası sıkı bir dayanışmayı sağlamak.

6 — Unesko'nun Çalışmaları:

UNESKO'nun amacına ulaşmak için yaptığı işlerden başlıcaları şunlardır:

1 — Parasız ve Mecburî İlköğretimi Sağlamak, Temel Eğitimi Geliştirmek:

Bütün dünya çocuklarının yaklaşık olarak yarısı okuldan yoksundur. Okuyup yazma bilmeyen yetişkinlerin sayısı ise 700 milyonu aşkındır.

Toplumumuz da cahilliği yenme savaşında isteneni gerçekleştirememiştir. İlköğrenim çağındaki çocuklarımızın yüzde 15'i okula kavuşamamıştır. 1965 nufus sayımına göre Türkiye'de okur yazar oranı ise yüzde 48'dir.

UNESKO, özellikle okur yazar oranı düşük olan toplumlarla işbirliği yapar; bu gibi ülkelere çeşitli şekillerde yardım eder.

2 — Kültür Aktarmaları Yapmak:

UNESKO, çeşitli milletlerin kültürlerini birbirine tanıtır. Bunun için birçok araçlardan yararlanır. Örneğin filimler hazırlar, sergiler açar, dergiler, kitaplar yayınlar, kültür yayınlarının dünya milletleri arasında yayılmasına engel olan döviz, gümrük gibi zorlukları gidermeye çalışır.

— Bilimsel Alanda İşbirliği Yapmak:

Günümüzde bilimin toplumlara sağladığı fayda ve iyilikler eski zamanlarla kıyaslanamayacak kadar fazladır. Bu gerçeği göz önünde tutan UNESKO özellikle üç noktada çaba harcar:

a— Yeni buluşları ortaya koyacak bilimsel çalışmaları destekler.

b— Araştırmalar sonunda elde edilenlerin insanlığın yararına kullanılmasını sağlamaya çalışır.

c— Buluşların bütün milletlerin ortaklaşa malı olmasını sağlayacak faaliyetlerde bulunur.

4 — Milletlerarası Anlayışın Gelişmesine Çalışmak:

UNESKO, toplumların birbirlerine karşı daha anlayışlı olmalarını, sevgi ve dostluk duygularıyle birbirlerine yaklaşmalarını ister. Bunun için de çeşitli faaliyetlerde bulunur.

7 — Unesko'nun Çalışma Organları:

UNESKO'nun üç organı vardır:

1 — Genel Konferans,
2 — Yürütme Konseyi,
3 — Sekreterlik.

Genel Konferans:

Üye devletlerin hükümetlerince tayin edilmiş olan temsilcilerden teşekkül eder. 1952 yılından bu yana her iki yılda bir normal olarak toplanmaktadır.

Genel Konferansın başlıca işleri şunlardır:

1 — Yürütme Konseyi üyelerini seçmek,
2 — Genel Direktörü tayin etmek,
3 — Örgütün programını saptamak, bütçesini onamak, yeni bir devleti üyeliğe kabul etmek.

Yürütme Konseyi:

Yürütme Konseyi Genel Konferansın delegeleri tarafından dört yıl için seçilen 30 kişiden meydana gelir. Yürütme Konseyi üyelerinin yarısı her iki yılda bir yenilenir. Konsey, yılda en az iki defa toplanır.

Yürütme Konseyinin belli başlı görevleri şunlardır:

1 — Genel Konferans gündemlerini hazırlamak.
2 — Programın uygulanmasını gözetmek.
3 — Örgüte yeni adayların alınmasını tavsiye etmek, Genel Direktörlük makamı için aday saptamak.

Sekreterlik:

Sekreterlik bir genel müdürle gereği kadar memurlardan meydana gelir. Örgütün en yüksek memuru olan **Genel Direktör** altı yıllık bir süre için Genel Konferans tarafından tayin edilir.

Belli başlı görevleri şunlardır:

1 — Yürütme Konseyine çalışma programlarını ve bütçe tahminlerini sunmak.
2 — Sekreterliğin personelini tayin ve idare etmek.
3 — Örgütün çalışmaları hakkında üye devletlere ve Yürütme Konseyine sunulacak raporları hazırlatmak.

Millî Komisyonlar:

UNESKO sözleşmesi, üye devletlerden her birinin kendi ülkelerinde bir komisyon kurmasını ön görmüştür. Buna **Millî Komisyon** denir. Millî Komisyonların organları da UNESKO organları gibidir. Örneğin, **UNESKO Türkiye Millî Komisyonu**nun organları şunlardır: Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Denetçiler, Sekreterlik.

UNESKO Türkiye Millî Komisyonu Genel Kurulu, hükümet ve resmî ve özel belli başlı eğitim, bilim ve kültür kurulları temsilcileriyle Genel Kurulca seçilen tanınmış kişilerden meydana gelir. Yürürlükte bulunan yönetmeliğe göre Genel Kurulda 108 üye bulunur.

Yönetim Kurulu Genel Kurulca seçilen 15 üyeden kurulur. Yönetim Kurulu çalışmalarını bir Sekreterlik yardımı ile yürütür. Sekreterliğin başında Yönetim Kurulunun teklifi üzerine Millî Eğitim Bakanlığınca atanan **Genel Sekreter** bulunur.

Her türlü giderlerin hesaplarını ve bunların dayanaklarını incelemek için de Genel Kurulca iki denetçi seçilir.

Millî Komisyonun başlıca görevleri şunlardır:

1 — Hükümetle UNESKO arasında bağlantı sağlamak; UNESKO ile ilgili işlerde hükümete danışmanlık yapmak.

2 — UNESKO'ya üye devletlerin, Millî Komisyonları ile ilişki kurmak.

3 — Memleketimizde UNESKO programının uygulanmasına çalışmak, halkımız arasında UNESKO fikrini yaymak.

4 — UNESKO konferanslarında görüşülecek konuları önceden inceleyerek Millî Komisyonun görüşünü tespit etmek.

SORULAR

1 — «Yurtta Barış Cihanda Barış» sözünü, millet olarak nasıl uygulamaktayız?
2 — Birleşmiş Milletlerin kuruluş nedenleri nelerdir?
3 — Birleşmiş Milletler Örgütünün amaçları ve çalışma organları nelerdir?
4 — Birleşmiş Milletlerin daha başarılı olabilmesi hangi koşullara bağlıdır?
5 — UNESCO nedir? Çalışmaları ve çalışma organları nelerdir?
6 — UNESCO'nun insanlık için yaptığı çalışmaların sonuçları nasıl ve ne zaman ortaya çıkar?

SON

SÖZLÜK

A

AÇIK OY — Herhangi bir seçimde el kaldırma yoluyle oy kullanma.

AÇIK SAYIM — Seçimden sonra oyların, bütün vatandaşların gözü önünde sayılması.

ADALET — Herkesin kanunca tanınmış olan hakkını vermek. Bu hakka ilişmemek. Hakka uygunluk.

ADÇEKME — Her birinde birer ad yazılmış bulunan kâğıtlardan rasgele birini çekerek bir seçim veya ayrım yapmak.

AĞIR CEZA — Bir suçluya ölünceye veya yirmi yıla kadar verilen ceza.

AKİT — İki tarafın bir iş hakkında sözleşmesi, bağlanması.

ANAYASA — Bir devletin şeklini belirten, yurttaşların temel hak ve sorumluluklarını bildiren, yasama, yürütme ve yargılama işlerinin nasıl düzenleneceğini gösteren kanun.

ANT İÇME — Cumhurbaşkanı, milletvekili ve senatörlerin Anayasa'ya göre iş göreceklerine dair söz vermeleri. Yemin etme.

ANGARYA — Bir kimseye veya bir kısım halka kanun dışı zorla gördürülen iş.

AYİN — Dinsel tören.

AZLETMEK — Bir memuru görevinden ayırıp, açıkta bırakmak.

B

BAĞIMSIZLIK — Bir milletin, başka hiç bir milletin ve devletin baskısı olmadan, iç ve dış işlerini serbestçe görmesi. Bir topluluğun özgür yaşaması. Kendi başına buyruk olma hali.

BERAAT — Mahkemede, sanığın suçsuz olduğuna karar verilmesi. Temize çıkma.

C

CELSE — Oturum.

CUMHURİYET — Milletin egemenliğini elinde tuttuğu bir devlet şekli. Bir çeşit halk idaresi. Cumhuriyet idaremizde halkın egemenliği, vatandaşların seçtiği Millet Meclisi ve Senato üyeleriyle temsil edilir.

CUMHURİYET SAVCISI — Toplum adına, toplumun hak ve yararını korumak ve savunmak için dava açan kimse.

CUMHURİYET SENATOSU — TBMM'nin bir bölümü. Senato üyelerine senatör denir.

D

DEMOKRASİ — Halkın egemenliğine dayanan yönetim şekli. Halk idaresi.

DEMOKRATİK — Demokrasiye, halk idaresine uygun.

DENETİM — Bir kurumda veya bir dernekte neler yapıldığını, neler yapılacağını kontrol etme. Meclisin, hükümetin çalışmalarını yakından izlemesi.

DEVLET — Belirli bir toprağa sahip, bir hükümet idaresinde örgütlenmiş bağımsız siyasal topluluk.

DEVLETÇİLİK — Toplum işlerini, özellikle büyük endüstri ve tarım işlerini devlet eliyle yürütme yolu.

DEVLETLEŞTİRMEK — Maden, petrol, banka gibi teşebbüslerin karşılıkları kanunda gösterilen şekilde ödenmek suretiyle devlete mal edilmesi.

DEVLET PLANLAMA DAİRESİ — Devletin milletimizi her bakımdan kalkındırmak için yapacağı işleri planlaştıran kurul.

DEVRİM HÜKÜMETİ — 27 Mayıs Devrimiyle birlikte işbaşına gelen hükümetler. Bu hükümetlerin görevleri 15 ekim 1961 günü yapılan genel seçimlere kadar sürdü.

E

EGEMENLİK — Bir toplumun buyruğunu yürütme hakkı. Bir milletin iç ve dış güvenliğine sahip olması.

EMNİYET — Güvenlik.

F

FAİZ HADDİ — Faiz derecesi. Faiz oranı.

G

GENELGE — Bir konu üzerinde bütün ilgililere gönderilen yazı.

GENELKURMAY BAŞKANI — Ordumuzun eğitimi, yetiştirilmesi ve yönetimiyle sorumlu askerî kurulun başkanı.

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI — Barış zamanı orduyu eğiten, yetiştiren ve onu savaşta yöneten en yüksek askerî kurul.

GENEL KURUL — TBMM'nin bütün üyeleriyle toplantı yapması hali.

GENEL OY — Oy verme hakkı olan bütün vatandaşların verdikleri oy.

GENEL SEÇİM — TBMM üyelerinin seçimi.

GİZLİ OY — Herhangi bir seçimde kapalı bir yerde yazılarak oy sandığına atılan oy.

GREV — İşçilerin, isteklerini patronlarına kabul ettirmek için hep birden işlerini bırakması.

GREV HAKKI — İşçilerin kanuna uygun olarak işlerini bırakma hakkı.

GÜNDEM — Toplantı ve kurultaylarda konuşulacak konuların toplamı. TBMM Genel Kurulunda veya Millet Meclisinde ve Cumhuriyet Senatosunda görüşülmesi kararlaştırılan konuların listesi.

GÜVENOYU — Milletvekillerinin, hükümetin işlerini beğendiklerini, hükümete güvendiklerini belirtmek için verdikleri oy.

H

HAL — Üstü kapalı pazar yeri.

HARÇ — Hükümetçe görülen kişi işleri için vatandaşın devlet hazinesine ödediği para.

HUKUK — Bir topluma özgü kanun, töre ve geleneklerin bütünü.

HUKUK DEVLETİ — Bütün memleket işlerinin kanunlara göre yürütüldüğü devlet.

HÜKÜM — Yargı.

HÜKÜM GİYMEK — Hakkında ceza hükmü verilmek.

HÜRRİYET — İnsanların güçlerini başkalarına zarar vermeden diledikleri gibi kullanmaları; özgürlük. Serbestlik.

İ

İCRA — Yapma, yerine getirme. Bir işi yürütme.

İDARE — Yönetme. Çekip çevirme.

İDARÎ ÖZERKLİK — Bir topluluğun kendi kendini yönetme hakkı.

İHTİLÂS — Devletin parasını çalmak.

İKTİDAR — Yurt yönetiminden sorumlu ve bu yönetimi yapacak gücü kendisinde toplayan parti (partiler) veya onları temsil eden hükümet.

İKTİDAR GRUBU — İşbaşında olan partinin TBMM'ndeki üyelerinden meydana gelen grup.

İKTİDAR PARTİSİ — İşbaşında bulunan parti.

İLÂM — Yazılı mahkeme kararı.

İMTİYAZ — Başkalarından ayrılma. Farklılık. Ayrıcalık.

İMTİYAZ TANIMAK — Bir kimseye kanun dışı üstünlük, ayrıcalık tanımak. Bir kimseyi ayrı ve üstün tutmak.

İNHA — Bir devlet dairesinin, bağlı bulunduğu üstün daireye bir işin yapılmasını teklif etmesi. Önergi.

İRTİKÂP — Kötü bir iş yapma. Rüşvet alma.

İSKÂN — Oturtma. Ev sahibi yapma. Yerleştirme.

İSNAT — Bir kimsenin üzerine suç atma. İftira etme.

İSPAT — Kanıt ve tanıt göstererek doğruyu meydana çıkarma. Tanıtlama.

İSTİSMAR ETMEK — Kendi yararına çalıştırmak veya işletmek. Sömürmek. Yararlanmak.

K

KAMU — Bir memlekette yaşayan halkın bütünü.

KAMU HİZMETLERİ — Bütün halkı ilgilendiren hizmetler.

KAMU İKTİSADÎ TEŞEBBÜSÜ — Halkın yararına çalışan ekonomik kurum.

KAMULAŞTIRMAK — Kamu yararı düşüncesiyle özel kişilere ait taşınmaz malların bedeli ödenerek, sahibinin rızasına bakılmadan kamu malları haline getirilmesi.

KAMU OYU — Bir mesele üzerinde halkın benimsediği ortak kanılar. Halkın beslediği ortak düşünce ve dileklerin tümüne verilen ad.

KARMA BÜTÇE — Devletin genel bütçesi dışında kalan bütçeler. İl özel bütçeleri, belediye bütçeleri gibi.

KAPİTAL — Sermaye.

KISIT — Bir kimsenin kanun yoluyle kendi malını istediği gibi kullanmaktan alıkonması.

KISITLAMAK — Kısıt altına almak.

KISITLI — Kısıt altına alınmış.

KOALİSYON — Partilerin birleşerek kurdukları hükümet.

KOLLUK İŞLERİ — Polisle ilgili işler. Polislik işler.

KOMİSYON — Kurultay ve Meclis gibi toplantıların, bazı soruları incelemekle görevlendirdiği küçük kurul. Encümen.

KONGRE — Kurultay. Toplantı.

KONUT — Bir insanın iş zamanı dışında oturduğu, yatıp kalktığı yer. Ev.

KOOPERATİF — Bir işi birlikte yürütmek, kolaylıkla gerçekleştirmek için kurulan ortaklık.

KOOPERATİFÇİLİK — İşbirliğine dayanan ortaklık yapma.

KOVUŞTURMA — Suç işlediği haber alınan biri hakkında yapılan araştırma ve soruşturma. Takibat.

KURUCU MECLİS — 27 Mayıs Devriminden sonra, özellikle yeni Anayasa'mızı hazırlamak için çeşitli meslek ve kurumların temsilcilerinin katıldığı Meclis.

KÜTÜK — Ana defter. Esas defter.

L

LAYİKLİK — Din işlerini dünya işlerine karıştırmamak. Dünya işlerini din işlerinden ayrı tutmak.

LAKAP — Takılmış ad.

M

MAKAM — Emir yetkisi olan büyük bir memurun çalıştığı yer. Orun.

MALÎ TEMİNAT — Malla ilgili garanti. İnanca.

TUTANAK DERGİSİ — Millet Meclisinde ve Cumhuriyet Senatosunda yapılan konuşmaların olduğu gibi yayımlandığı dergi.

TUTUKLU — Kanunlara uygun olarak elinden özgürlüğü alınıp bir yere kapatılan kimse. Hapsedilmiş kimse.

TUTUKLULUK — Tutuklu olma hali.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ — Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan meydana gelen ve Türk milletinin egemenliğini temsil eden Meclis (TBMM).

TÜZEL KİŞİ — Birçok kimselerin veya malların topluluğundan doğan varlık. Bu varlık hukuk bakımından tek bir kişi sayılır.

TÜRBE — Mezar. İçinde çok defa ünlü bir kimsenin mezarı bulunan yapı.

TÜZÜK — Herhangi bir kurumun veya örgütün çalışma yolunu gösteren maddelerin tümü.

U

UNESCO (UNESKO) — Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurulu.

UNVAN — Bay, general, efendi gibi kişi adlarıyle birlikte kullanılan belirtme veya saygı sözü.

Ü

ÜNİVERSİTE — En yüksek bilgi ve araştırma kurumu. Üniversitenin bölümlerine fakülte denir.

V

VERGİ — Memleket hizmetlerini yapmak için hükümetin doğrudan doğruya veya dolaylı olarak vatandaşlardan topladığı para.

VİCDAN — İnsanın, niyetlerini ve yaptığı işleri ahlâk yönünden iyi veya kötü bulması.

VİZE — Yabancı ülkelere giderken, ilgili devletlerin turistlere verdikleri izin. Resmî kâğıtlara «görülmüştür» anlamına olmak üzere konulan işaret; bu işareti koyma işi.

Y

YARGI — Davaları mahkemede görme işi.

YASAMA — Kanun yapma. Yasa koyma.

YASAMA MECLİSLERİ — Kanun yapan Meclisler. Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu.

YAŞ HADDİ — Bir görevlinin görevinde kalmasına kanunca izin verilen en ileri yaş. Bu yaş memurlar için 65'tir.

YATIRIM — İleride yararlanmayı düşündüğünüz bir işe para ve güç harcamak.

YETKİ — Bir işi yapma gücünü sağlayan veya göreve dayanan hak.

YOLLUK — Bir memura ödenen yol masrafı.

YÖNETİM — İdare, çekip çevirme işi.

YÖNETMELİK — Bir işin nasıl yönetileceğini madde madde açıklayan yazılı kâğıt veya kitapçık.

YÜKSEK SEÇİM KURULU — TBMM seçimlerinin en iyi şekilde yürümesini sağlayan yetkili kurul.

YÜRÜTMEK — Yapmak. Kanunu uygulamak.

Z

ZAPTETMEK — Zorla almak. Tutmak.

ZAVİYE — Küçük tekke.

ZİMMET — Borç.

ZÜMRE — Bölük. Topluluk. Sınıf.